

VELDGIDS

planten en dieren

UTRECHT

VELDGIDS

planten en dieren

UTRECHT

Dit is een uitgave
van de gemeente Utrecht

Inhoud

1. Ken je natuur	5
2. Soortenbescherming	7
3. Werken met de gedragscode	11
4. Natuur in Utrecht	15
5. Leefgebied herkennen	29
6. Planten en dieren herkennen	49
7. Natuurinclusief ontwerpen	123
8. Over de bloemetjes en de bijtjes	129
9. Omgaan met invasieve exoten	135
10. Waarnemen, monitoren en kennis delen	139
11. Bijlage: Soortenlijst	142

1. Ken je natuur

Utrecht is rijk aan natuur. Overal leven planten en dieren: in onze parken, natuurgebieden, wateren en zelfs op straat en in gebouwen. Ze brengen leven in de stad en zorgen ervoor dat Utrecht een fijne plek is om te wonen en te werken.

We werken daarom aan een groene stad voor mens, plant en dier. Dat doen we door nieuw groen en nieuwe natuur aan te leggen en zo goed mogelijk te beheren, met aandacht voor biodiversiteit. Ook vinden we het heel belangrijk dat we rekening houden met planten en dieren in ruimtelijke plannen en bij de uitvoering van werkzaamheden.

Om dat goed te kunnen doen is kennis belangrijk. Zodat we soorten kunnen herkennen in het veld, weten waar ze voorkomen en hoe hun leefgebied eruitziet. Ook kennis over de maatregelen die je kan treffen ter bescherming is belangrijk.

In deze veldgids helpen we je een aantal van onze bijzondere en beschermde soorten en hun leefgebied te herkennen en geven we aan hoe je ze kunt helpen en beschermen. Daarnaast lichten we toe wat de gedragscode Wet natuurbescherming is en hoe je daar op een praktische manier mee kan werken. Ook beschrijven we bijzonderheden op wijkniveau en gaan we specifiek in op exoten en maaibeheer.

2. Soortenbescherming

Utrecht telt duizenden soorten planten en dieren. Een deel van deze soorten is wettelijk of beleidsmatig beschermd: daar gelden verboden en regels voor.

Wettelijk beschermde soorten

Sinds 2017 is de **Wet natuurbescherming** van kracht. Het doel van deze wet is het beschermen van planten en dieren in Nederland. Enerzijds door een zorgplicht die voor iedereen geldt. Anderzijds door een aantal verboden (verbodsbepalingen). Het is bijvoorbeeld verboden beschermde planten te plukken of uit te steken. Beschermde dieren mogen niet worden gedood of opzettelijk worden verstoord. Ook mogen nesten en voortplantingsplaatsen niet worden aangetast.

Soorten zijn op verschillende niveaus beschermd. De Europese beschermde soorten (Vogel- en Habitatrichtlijn) zijn strikter beschermd dan de nationaal beschermde soorten. Europees beschermd zijn bijvoorbeeld alle vogels, de tien in Utrecht voorkomende vleermuizen, de rugstreeppad en de kamsalamander. Nationaal beschermd zijn de das, ringslang en wolfskers. Voor een deel van deze soorten heeft provincie **vrijstelling** gegeven omdat ze algemeen voorkomen en niet in hun voortbestaan worden bedreigd: voor veel werkzaamheden zijn de verbodsbepalingen dan niet van toepassing. Voorbeelden van veel in Utrecht voorkomende vrijgestelde soorten zijn bruine kikker, kleine watersalamander, veldmuis en bosmuis. Voor deze en alle andere soorten geldt wel de zorgplicht.

De zorgplicht

Voor **alle planten en dieren** die in het wild in Utrecht voorkomen geldt de **zorgplicht**. Deze plicht is vastgelegd in de Wet natuurbescherming en schrijft voor dat je zorgt dat jouw handelen niet leidt tot schade aan wilde planten en dieren. Dit betekent dat je voorafgaand aan de uitvoering van werkzaamheden checkt of in je werkgebied planten en dieren voorkomen en weet hoe je daarmee moet omgaan. Denk bijvoorbeeld aan het verplaatsen van egels naar een veilige locatie, het afvangen van vissen uit een sloot en het vrijhouden van een vluchtroute voor hazen en konijnen.

Voorbeelden van beschermde soorten:

1. De dwergmuis is beschermd onder de Wet natuurbescherming. De provincie heeft voor deze soort een vrijstelling gegeven. Verbodsbepalingen zijn niet van toepassing voor werkzaamheden. De dwergmuis maakt nestjes in hoog gras. Door gefaseerd te maaien houdt de soort voldoende dekking en leefgebied. Zo geef je invulling aan de zorgplicht.
2. De grote wederik is een Utrechtse Soort. De plant is belangrijk voor een andere Utrechtse Soort, de gewone slobkousbij. Utrechtse Soorten willen we zoveel mogelijk stimuleren in de stad.
3. De bochtige klaver is een in Utrecht voorkomende soort van de Rode Lijst. Het Beatrixpark vormt het belangrijkste leefgebied voor deze zeer zeldzame soort.
4. Het ree is beschermd én een van de Utrechtse 030. Dit zijn soorten die we monitoren om vast te stellen hoe het gaat met biodiversiteit in Utrecht.

Utrechtse Soortenlijst

Op de **Utrechtse Soortenlijst** – vastgesteld beleid - staan planten en dieren die voorheen wettelijk beschermd waren, soorten waarvoor Utrecht gelet op de landelijke verspreiding belangrijk is en soorten die karakteristiek zijn voor de stad. Voor deze soorten spant de gemeente zich extra in, bijvoorbeeld door bij nieuwe ruimtelijke plannen leefgebied voor ze te maken en door bestaande leefgebieden goed te beheren. Voorbeelden van Utrechtse Soorten zijn de rietorchis, de kleine karekiet en de grote klokjesbij. De volledige Utrechtse soortenlijst staat in de bijlage van deze Veldgids.

De Utrechtse 030

Om te weten hoe het met de natuur in Utrecht gaat, doen we onderzoek. We houden van 30 soorten in de gaten waar ze voorkomen en of ze voor- of achteruitgaan. Dat noemen we monitoring. Het gaat om soorten die wettelijk zijn beschermd, op de Utrechtse Soortenlijst staan of om soorten die kenmerkend zijn voor een bepaald type natuur of leefgebied. De voor- of achteruitgang van deze Utrechtse 30 geeft ons inzicht in de staat van de natuur in Utrecht.

Rode Lijsten

De landelijk vastgestelde Rode Lijsten zorgen soms voor wat verwarring. Een Rode Lijst is een lijst met soorten uit een bepaalde soortgroep – bijvoorbeeld planten of vogels – waarbij per soort wordt aangegeven hoe het met ze gaat in Nederland. De lijsten zeggen echter niets over de bescherming van deze soorten. De lijsten geven alleen inzicht in de mate waarin ze in hun voortbestaan worden bedreigd; gaat het goed of slecht met deze soorten? De Rode Lijsten worden vastgesteld door de voor natuur verantwoordelijke minister.

Beschermde gebieden

In Nederland zijn twee verschillende categorieën van beschermde natuurgebieden: het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en het strenger beschermde Europese Natura 2000-netwerk. Vrijwel alle Natura 2000-gebieden in Nederland maken ook deel uit van het Natuurnetwerk Nederland; ruwweg de helft van het NNN valt onder Natura 2000. In het Natuurnetwerk Nederland is natuur vooral beschermd tegen aantasting van het oppervlak en is de kwaliteit van verschillende natuurtypen zoals moeras en heide gewaarborgd. Delen van het NNN die vallen onder Natura 2000 zijn zo bijzonder en kwetsbaar dat de bescherming zelfs op Europees niveau is geregeld. In Utrecht zijn er geen Natura 2000-gebieden. Wel valt een aantal gebieden onder het Natuurnetwerk Nederland: de Kromme Rijn en Vecht, de Bijleveld, Fort de Gagel, delen van de Voorveldse Polder en Ockhuizen en de landgoederen Amelisweerd, Rhijnauwen, Oud Zuilen en Haarzuilens.

3. Werken met de gedragscode

Om ervoor te zorgen dat de verboden van de Wet natuurbescherming goed kunnen worden nageleefd, werken we in de gemeente Utrecht met een gedragscode. Dit zijn regels die voorschrijven hoe je in een bepaalde situatie moet werken om negatieve effecten op beschermde planten en dieren te voorkomen.

Gedragscode en Wet natuurbescherming

Als je voor of in opdracht van de gemeente Utrecht werkzaamheden voorbereidt of uitvoert, kan je te maken krijgen met beschermde soorten. In dat geval is soms een ontheffing nodig van de Wet natuurbescherming. Een andere mogelijkheid is dat je werkt met de 'Gedragscode soortbescherming gemeenten'. Als je volgens de gedragscode werkt, hoef je geen ontheffing van de Wet natuurbescherming aan te vragen.

De gedragscode kan worden toegepast bij werkzaamheden in het kader van bestendig beheer en onderhoud en bij ruimtelijke ontwikkeling. **Bestendig beheer en onderhoud** is het uitvoeren van beheerwerkzaamheden waarmee een bepaalde situatie of leefgebied van planten en dieren in stand wordt gehouden. Denk aan het maaien van een grasveld of het regelmatig schonen van een sloot zodat een sloot niet dichtgroeit.

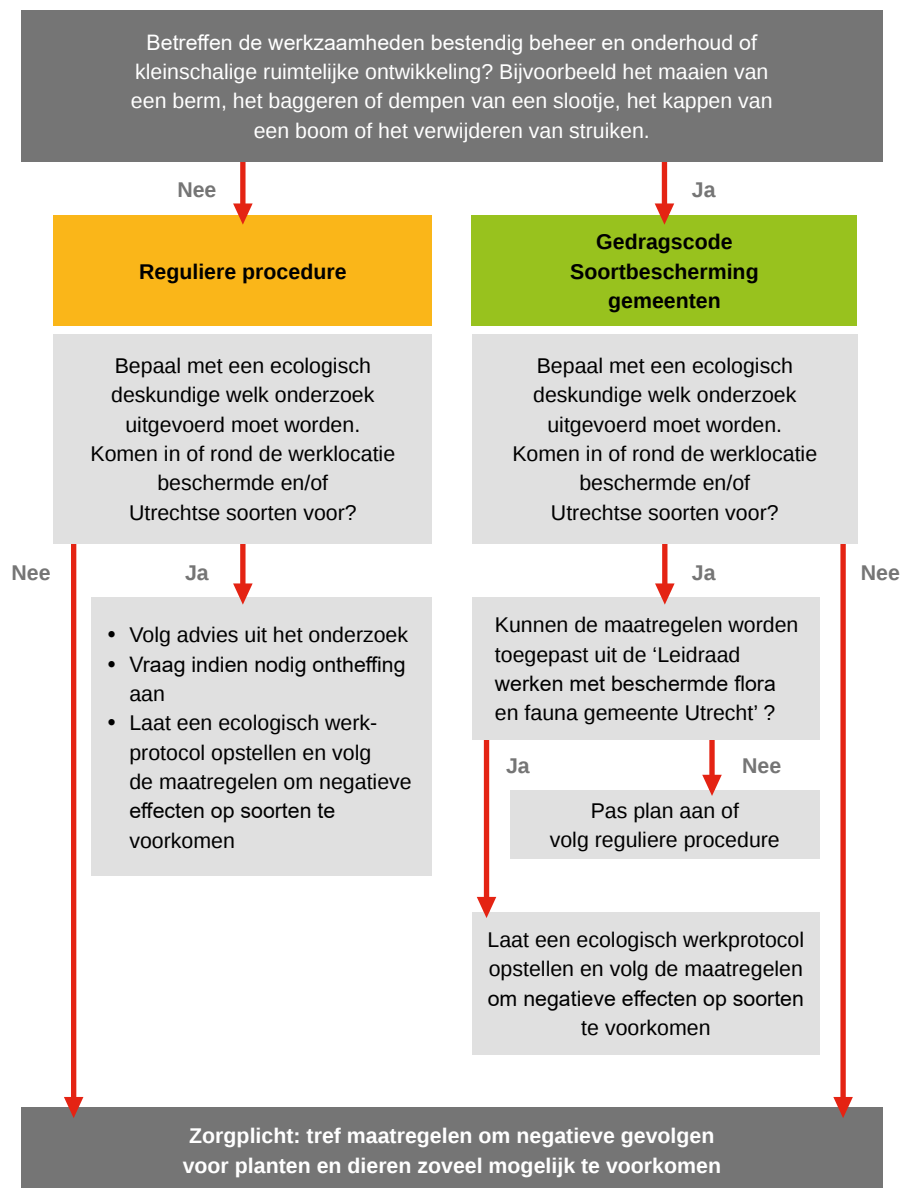
Bij een **ruimtelijke ontwikkeling** is sprake van een blijvende verandering van de situatie. Bijvoorbeeld het kappen van enkele bomen of het aanbrengen of verwijderen van beschoeiing. De gedragscode kan alleen worden gebruikt voor kleinschalige werkzaamheden. In de gedragscode staat uitgelegd wat daaronder wordt verstaan.

Daarnaast geldt dat je ook op locaties zonder beschermde soorten met de gedragscode kan werken. Op die manier geef je invulling aan de **zorgplicht** en voorkom of beperk je negatieve effecten op planten en dieren.

Leidraad

De landelijke 'Gedragscode soortbescherming gemeenten' is specifiek uitgewerkt voor de situatie en soorten in Utrecht in de 'Leidraad werken met beschermde flora en fauna gemeente Utrecht'. Hierin staat beschreven hoe volgens de gedragscode gewerkt moet worden. Op die manier kan ook invulling worden gegeven aan de bescherming van Utrechtse Soorten. Deze leidraad en de gedragscode kun je vinden op de website van gemeente Utrecht: www.utrecht.nl/groenbeleid.

Ga je werkzaamheden uitvoeren op een locatie waar planten en dieren leven?

Verspreiding van beschermde soorten in Utrecht

Over de verspreiding van planten en dieren binnen de gemeente is veel bekend. In deze veldgids zijn verspreidingskaarten opgenomen, waarop globaal staat aangegeven waar ze in de stad voorkomen.

Voor een gedetailleerder inzicht kan gebruik worden gemaakt van de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF), gem.utrecht.waarneming.nl of de Utrechtse Natuurwaardekaart (www.utrecht.nl/groenbeleid). Deze kaarten zijn een hulpmiddel: voor aan actueel inzicht van aanwezige soorten is vaak nog een veldinventarisatie nodig.

Natuur is even dynamisch als de stad zelf. Flora en fauna zijn beweeglijk en kunnen zich vestigen op locaties die met de tijd geschikt worden of juist verdwijnen. Een kaart met waarnemingen is dan ook per definitie een momentopname. Het is dus van groot belang om te blijven onderzoeken en de database up-to-date te houden met nieuwe informatie en waarnemingen. In deze veldgids wordt daarom ook toegelicht hoe je waarnemingen van planten en dieren kan doorgeven.

Een beschermde soort: wat nu?

Het kan voorkomen dat je op een werklocatie onverwachts beschermde soorten aantreft. In dat geval wordt van je verwacht dat je maatregelen treft om te voorkomen dat je schade aan de soorten toebrengt. Bijvoorbeeld door een egel te verplaatsen naar een veilige locatie of door om de groeiplaats van beschermde planten heen te maaien. Soms kan het nodig zijn om de werkzaamheden stil te leggen en een ecoloog om advies te vragen. Raadpleeg hiervoor ook altijd de gedragscode.

< Een lintje kan al voldoende zijn om natuur bij werkzaamheden te beschermen

Ontheffingen en gedragscode

In de meeste gevallen kan bij werkzaamheden goed rekening worden gehouden met beschermde soorten planten en dieren en kan overtreding van verbodsbepalingen worden voorkomen. Bijvoorbeeld door de planning van werkzaamheden af te stemmen op kwetsbare perioden van soorten of de werkzaamheden op een andere manier uit te voeren. In die gevallen kan gewerkt worden met de gedragscode. Soms is het onvermijdelijk dat verbodsbepalingen worden overtreden. In dat geval zal vaak een ontheffing noodzakelijk zijn.

De gedragscode beschrijft de meest gunstige werkmethode en periode voor de uitvoering van werkzaamheden op locaties waar beschermde soorten voorkomen. Als wordt gewerkt volgens de maatregelen uit de gedragscode, hoeft in de meeste situaties geen ontheffing meer te worden aangevraagd. Dit scheelt ook tijd en geld. Het hangt dus af van het type werk en de beschermingsstatus of er gewerkt moet worden met de gedragscode of dat er een ontheffing aangevraagd moet worden.

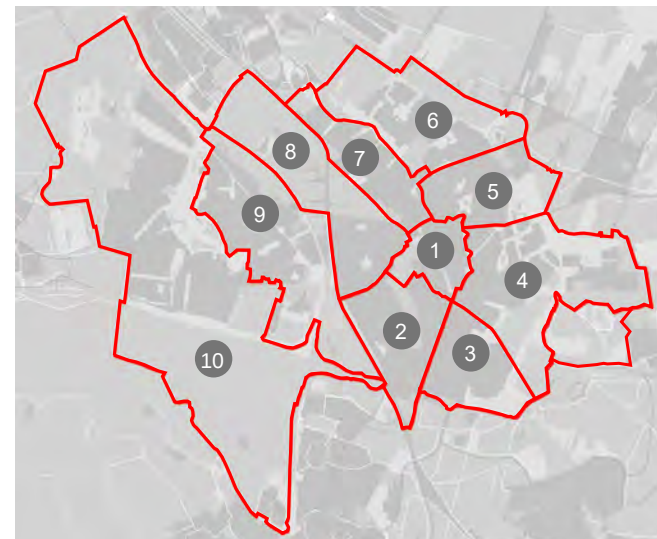
< Samen de locatie bekijken voorafgaand aan werkzaamheden, om afspraken te maken over omgang met natuur en bijzondere soorten

4. Natuur in Utrecht

We hebben de ligging van onze stad te danken aan de Rijn. Eeuwenlang heeft de rivier zand- en kleideeltjes afgezet op de veengronden ten westen en noorden van de stad en op de zandgronden van de flank van de Heuvelrug aan de oostkant. Op de hoger gelegen oeverwallen werd bewoning mogelijk. Langs de rivier ontwikkelden zich moerassen en bossen, rijk aan leven. We kunnen het ons bijna niet voorstellen dat hier vroeger otters, edelherten, elanden, wolven en zelfs bruine beren rondliepen.

De Kromme Rijn, de Utrechtse Heuvelrug en het veenweidegebied zijn nog steeds heel bepalend voor de rijkdom aan natuur in en rond Utrecht. Ze vormen een belangrijke bron van biodiversiteit. Met de komst en uitbreiding van de stad is de natuur echter sterk veranderd. De stad kenmerkt zich ten opzichte van het omliggende gebied door de aanwezigheid van veel mensen, veel steen en verharding, een sterk veranderde ondergrond en extremen op het gebied van water, licht en temperatuur. Dit trekt nieuwe soorten aan. Een deel van die soorten hebben we bewust en onbewust aangevoerd, bijvoorbeeld als tuinplant of verstekeling met transport. Andere soorten zijn op eigen kracht gekomen. Dit maakt dat de biodiversiteit van de stad uniek is en blijft verrassen. Elke wijk is bovendien anders. Hieronder benoemen we per wijk een aantal bijzonderheden; dit is uiteraard een zeer beperkt overzicht.

De wijken van Utrecht

Wijken

1. Binnenstad
2. Zuidwest
3. Zuid
4. Oost
5. Noordoost
6. Overvecht
7. Noordwest
8. West
9. Leidsche Rijn
10. Vleuten-De Meern

Sjanghaipark

Wijk Overvecht

Overvecht is een vrij jonge wijk die tot vijftig jaar geleden nog vooral bestond uit weilanden. Om te kunnen bouwen is een dik pak zand opgebracht. De **gebouwen** worden mede bewoond door vleermuizen en gierzwaluwen. Ook de huismus komt verspreid voor in Overvecht.

Het oorspronkelijke landschap van voor de bouw van de wijk is nog vooral te vinden aan de randen. Het **Noorderpark-Ruigenhoek** is een belangrijk groen- en natuurgebied. Hier leven veel bijzondere planten en dieren, waaronder rugstreeppad, heikikker, grote modderkruiper, gestreepte waterroofkever, groene glazenmaker en waterspitsmuis. Ook de das en de boommarter laten zich hier steeds vaker zien. Vrijwilligers spannen zich in voor de ringslang door broeihopen aan te leggen en tellen de eieren.

Landschapspark **Oud Zuilen** is het grootste landgoed in Overvecht. Het oude bos is belangrijk als leefgebied voor de eekhoorn en zes soorten vleermuizen, waaronder de rosse vleermuis en de ruige dwergvleermuis. Op de weilanden broedt de Kievit en zijn hazen en ooievaars te zien. Aan de randen van het bos is de grote keverorchis in grote getale te vinden.

De **Vecht** stroomt bij Fort aan de Klop de stad uit en maakt deel van het **Vecht-zoompark**, dat rijk is aan kleine zangvogels. In het fort overwinteren vleermuizen, evenals in **Fort Blauwkapel** en **Fort de Gagel**. Deze forten vormen tevens leefgebied voor de ringslang en de ijsvogel. In **Park de Gagel** wordt gefaseerd gemaaid; daar groeien sleutelbloemen en brede wespenorchis. Tot slot het **Sjanghaipark**, een bijzonder park dat door bewoners wordt beheerd. Hier krijgt natuur alle ruimte om zich spontaan te ontwikkelen.

Wijk Noordoost

De wijk Noordoost is zeer gevarieerd: van vooroorlogse buurten vol gierzwaluwen tot de jonge buurt Voordorp waar rietorchissen langs de sloten groeien. Bijzonder zijn de muurplanten op de **kades** langs het Zwarte water, de Gruttersdijk en de Weerdsuis, met klein glaskruid, zwartsteel en tongvaren. Het **Griftpark** heeft een rijke natuurkern met ecologisch beheer, waar flora en fauna alle ruimte krijgen. De muur vol bijzondere planten langs de Grift is een van de groene hoogtepunten van de wijk.

De bloemenmuur langs de Grift in het Griftpark

Een bijzonder nieuw park is de **Groene Kop**. Hier leeft op en rond het volkstuincomplex De Driehoek een populatie ringslangen. In het westelijk talud van de Slappendelderdijk zitten twee kleine ijsvogelwanden. Deze worden onderhouden en gemonitord door vrijwilligers van het volkstuincomplex. Ook op volkstuincomplexen 'Ons buiten', 'Ons genot' en 'De Pioniers' leven ringslangen en zelfs eekhoorns. Park de **Voorveldse Polder** is rijk aan broedvogels, waaronder sperwer en spechten. Bijzonder zijn de groeiplaatsen van kruisbladwalstro, een plant die we elders in de stad zelden tegenkomen. **Fort de Bilt** is een biodivers hoogtepunt, met kruidenrijke hooilandjes. Op het fort leeft de gewone grootoorvleermuis.

De **Voordorpse Polder**, aan de andere kant van de A27, laat het landschap zien zoals dat eeuwen geleden na de ontginning is ontstaan. Delen van de polder vallen onder het Natuurnetwerk Nederland en worden ingericht als natuurgebied en beheerd door Het Utrechts Landschap. In de polder leven reeën, dassen, boom- en steenmarters, wezels, hazen en ringslangen. Ze weten inmiddels allemaal de faunapassage onder de Biltse Rading te vinden.

De Zilveren Schaats is een uniek door bewoners beheerd groengebied in Oost

Wijk Oost

Wie vanaf het Ledig Erf de **Kromme Rijn** opvaart, ziet de omgeving veranderen van binnenstedelijk stenig tot lommerrijk groen. De Kromme Rijn slingert zich als groenblauwe ader door de wijk en vormt leefgebied voor een groot aantal bijzondere planten en dieren. Onder water leven bittervoorn, bermpje, kleine modderkruiper, rivierdonderpad en winde en boven het water vliegen ijsvogel, weidebeekjuffer en blauwe breedscheenjuffer. De otter en bever staan te trappelen om de Kromme Rijn weer te bevolken en het is een kwestie van tijd tot ook de zeldzame beekrombout hier te zien is.

De landgoederen **Amelisweerd en Rhijnauwen** vormen van oudsher een bolwerk voor biodiversiteit. Hier leven tien soorten vleermuizen, boommarter, steenmarter, das, middelste bonte specht, bosuil en kerkuil. Voor bijzondere planten als grote keverorchis, bosbingelkruid en zwartblauwe rapunzel, vormen de landgoederen de belangrijkste groeiplaats van de stad. Ten noorden van de landgoederen ligt het **Utrecht Science Park (USP)**. De Hoofddijk is een van de belangrijkste groeiplaatsen van zeldzame paddenstoelen en in de watertjes op en rond het USP zijn waterviolier en grote modderkruiper te vinden. De slechtvalk heeft een vaste uitvalsbasis op de hoogbouw.

Maarschalkerweerd is een bijzonder gebied, gelegen op de Houtense Vlakte.

Op en rond de lunetten zijn zeldzame planten als gewone agrimonie en aardaker te vinden, sluipen bunzing en wezel rond en zelfs het kalkdoortje: een sprinkhaan die in Utrecht alleen hier te vinden is. Langs de Kromme Rijn ligt een bijzonder margrietenveld dat door vrijwilligers wordt beheerd. De **golfbaan Mereveld** is via een openbaar wandelpad toegankelijk. Langs de vijvers groeien honderden orchideeën, waaronder rietorchis en moeraswespenorchis.

De begraafplaatsen Soestbergen en Kovelswade zijn leefgebied voor buizerd en vleermuizen, onder de oude bomen groeien zeldzame paddenstoelen.

Ook de **Maliebaan** -het grootste lindenbos van Utrecht- is voor paddenstoelen zeer belangrijk. **Park Bloeyendaal** en de **Zilveren Schaats** tot slot zijn door vrijwilligers beheerde natuurgebieden. Hier komt een grote diversiteit aan wilde planten en dieren voor. Maar ook binnenstedelijk zijn er bijzonderheden te melden, zoals nesten van de huiswaluw aan het Campusplein, voor zover bekend de enige plek binnen de bebouwde kom van Utrecht.

Wijk Binnenstad

Utrecht heeft een van Europa's mooiste binnensteden. Naast de singels, grachten, stadsmuren en werfkelders als Utrechts erfgoed, vertelt de unieke flora en fauna over de ontstaansgeschiedenis van de stad. Daar waar de rivier ooit een doorwaadbare verbinding voor mensen was, vormen de **grachten en singels** nog steeds een vismigratieroute voor de winde, snoek en kolblei. De vele bruggen, kaden en oude muren zijn een goede leefomgeving voor een grote diversiteit aan muurplanten, zoals de muurleeuwenbek, tongvaren en gele helmbloem. In gebouwen broedt de gierzwaluw. **De Luthersekerk** aan de Hamburgerstraat herbergt zelfs de oudst bekende kolonie van Nederland (!) en wellicht de oudste kunstnestkolonie van Europa die nu bewoond is door gierzwaluwen.

Een aantal planten heeft zijn herkomst te danken aan de medische en botanische tuinen die in het centrum werden aangelegd. Een voorbeeld daarvan is de beschermde, zeer zeldzame **wolfskers**, die al eeuwenlang alleen in het centrum van Utrecht voorkomt. Daar leidt ze een wat zwervend bestaan in tuinen, hofjes en langs gevels. Vaak houdt ze niet lang stand, meestal omdat de planten als onkruid worden gezien en verwijderd worden. Toch zijn er een paar locaties waar de wolfskers al heel lang voorkomt.

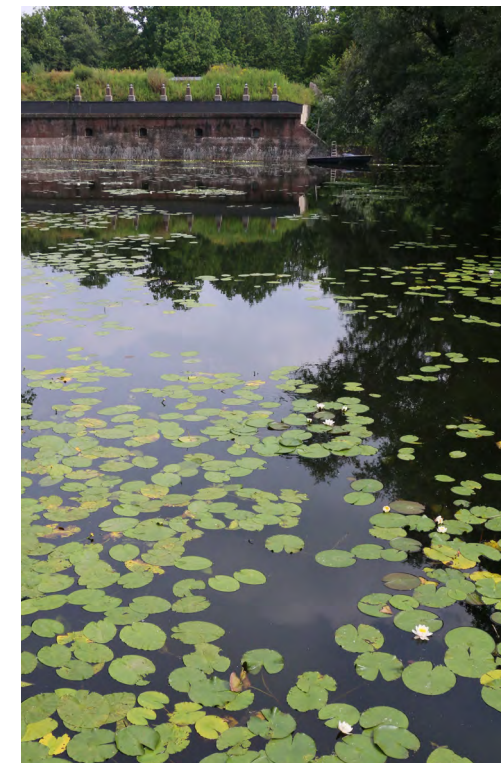
De binnenstad is rijk aan muurplanten, zoals deze tongvarens aan de Oude Gracht

Het Zocherpark en het Singelgebied zijn rijk aan stinzenplanten en vormen foerageergebied voor diverse vleermuizen. In de oudere bomen broeden boomklever en grote bonte specht. Het aangrenzende gebouw van de **Inktpot** staat bekend als het grootste bekende massawinterverblijf voor de gewone dwergvleermuis in Nederland. Op naastgelegen gebouwen en het stationsgebied broedt de zwarte roodstaart, die profiteert van de beperkte aanwezigheid van groen. Wellicht kunnen we in de toekomst de grote gele kwikstaart als broedvogel verwachten. De inrichting van de natuurvriendelijke oever bij de **Weerdsingel Westzijde** is tot stand gekomen door een Europees uitwisselingsproject. De bewonersgroep 'Vergroening singel 030' helpt hier met het beheer en onderhoud. Er leven volop vlinders, hommels en bijen op het talud, zoals de slobkousbij, kattenstaartdikpoot en resedamaskerbij. In de vooroevers zitten volop kikkers.

Wijk Zuid

Zuid ligt als een driehoek ingeklemd tussen de Vaartsche Rijn, het spoor en de A12. Oud- en nieuw Hoograven, Rotsoord en Tolsteeg zijn wijken met veel steen. Ze zijn het domein van de huismus, gierzwaluw en dwergvleermuis. Tussen de straatstenen groeien bijzondere planten, waaronder stijf hardgras. De ruïne van de steenfabriek **De Liesbosch** verwijst nog naar het industriële verleden aan de Vaartsche Rijn. Hier groeit de beschermde kartuizer-anjer, herkenbaar aan de felroze bloemen.

Begraafplaats Tolsteeg en de begroeiing langs de Waterlinieweg vormen een groene oase in de wijk. Dit is het domein van egel, eekhoorn en zelfs de vos, die hier tot op minder dan een kilometer van het centrum de stad inkomen. De heldere sloten en vijvers langs het spoor zijn rijk aan waterplanten, amfibieën en libellen.

In het Beatrixpark en rond de Lunetten zijn veel bijzondere planten en dieren te vinden. Hier leeft de bruine korenbout, een libel

De wijk Lunetten ligt in het stroomgebied van een oude loop van de Rijn, nu de Oud Wulverbroekerwetering, en springt eruit als groene wijk. In **Park de Koppel** is een stukje bewaard gebleven van het oude agrarische landschap, dat op **stadsboerderij Koppelsteede** beleefd kan worden. In het park staat een dichtbegroeid wilgenbosje dat zich spontaan heeft ontwikkeld. We beheren hier niet actief maar laten de natuur haar gang gaan. Dus omgevallen bomen blijven liggen. Er zitten vaak spechten in dit bosje. **Het Beatrixpark** is uniek en herbergt veel bijzondere planten en dieren. Zo groeien op de bloemrijke hooilanden onder meer gewone agrimonie, bochtige klaver en kamgras en op en rond de twee lunetten leven ijsvogel, watervleermuis, franjestaart, bunzing en wezel. In de **natuurtuin** bij Lunet IV groeien orchideeën en kievitsbloemen. Bijzonder aan de wijk Lunetten is de grote betrokkenheid van bewoners bij het groen. Ze beheren bijvoorbeeld de twee **paddenpoelen**, waar bijzondere soorten als gevlekte witsnuitlibel en ringslang leven.

Oeverzwaluwwand aan de Haarrijnse Plas

Wijk Vleuten- De Meern

De wijk Vleuten - De Meern ligt aan de westkant van Utrecht. De oude kern van **Vleuten** vormt samen met **Nyevelt** de twee belangrijkste bolwerken voor gierzwaluwen. Huismussen komen verspreid in het bebouwde gebied voor, met name in de oudere bebouwing van Vleuten-de Meern.

Natuurmonumenten beheert in de wijk een aantal belangrijke natuurgebieden, die deels onder het Natuurnetwerk Nederland vallen. Op en rond **Landgoed Haarzuilens** groeit bijvoorbeeld de beschermde blaasvaren, komt een populatie kamsalamander en rugstreeppad voor en kan je de wezel, dwergmuis en ree aantreffen. In de lanen rondom het landgoed groeien zeldzame paddenstoelen, gewone agrimonie en aardaker. Een mooi voorbeeld daarvan is de **Joostenlaan**. De door Natuurmonumenten beheerde akkers staan vol met bijzondere en beschermde **akkeronkruiden** en in het **voedselbos** Haarzuilens kan je oog in oog komen te staan met bijvoorbeeld de hermelijn. Ook de bosjes in Ockhuizen – tegen de A2 - worden beheerd door Natuurmonumenten. In de moerasjes rondom broedt onder andere de blauwborst, de grootste populatie in Utrecht. Het door Staatsbosbeheer beheerde natuurgebied **Bijleveld**, langs het spoor in Vleuten, staat vol bijzondere planten.

Langs de A2 en Leidsche Rijn ligt de **Haarrijnse plas**, een gebied dat rijk is aan planten en dieren. Zo groeit hier het kleine vetplantje kandelaartje, vormt het gebied een belangrijke overwinteringsplaats voor watervogels, huist er een oeverzwaluwkolonie en woont er zelfs een bever. De poelen ten zuiden van de plas zijn belangrijk leefgebied voor de rugstreeppad. Voor reeën is dit een rust- en voortplantingsgebied. Aan de **Smalle Themaat** liggen enkele legakkers met diverse soorten orchideeën.

Het relatief nieuwe **Maximapark** heeft zich ontwikkeld tot een uniek groengebied. Zo broeden hier de ijsvogel, nachtegaal, groene specht en buizerd. Helemaal bijzonder is de aanwezigheid van meerdere territoria van de steenuil. Enkele paartjes hebben stand kunnen houden en breiden zich uit, mede dankzij de inrichting van het Maximapark en het ophangen van nestkasten door de gemeente. Op de **Protestantse Begraafplaats De Meern** houdt heelbeen stand, een bijzonder en zeldzaam plantje.

Ten zuiden van de A12 liggen de **Poldergebieden Rijnenburg** en **Reijerscop**. Dit zijn de belangrijkste weidevogelgebieden in de gemeente, met grutto's, tureluurs, veldleeuweriken en kieviten. Ook steenuil, kerkuil en soms zelfs velduil broeden hier. Bijzonder is het voorkomen van de heikikker, waterspitsmuis en veenmol. Helemaal in de zuidpunt ligt de Nedereindse Plas, met langs de oever een oeverzwaluwwand. Vrijwilligers beheren deze wand en tellen de oeverzwaluwen.

Wijk Leidsche Rijn

Leidsche Rijn kenmerkt zich door veel nieuwbouw en de wijk is nog volop in ontwikkeling. Steeds meer van de bouwprojecten zijn natuurinclusief, hier worden bijvoorbeeld nestkasten voor huismus en gierzwaluw ingebouwd.

Het oude bebouwingslint van de **Groenedijk** vormt het kerngebied van waaruit de huismus de nieuwbouwwijk heeft gekoloniseerd. Hier zijn tevens ransuil en zwartmoeskervel te vinden. Kleine populaties van de huismus weten zich te handhaven bij de **boerderijen de Vrijstaat en Roodnoot**. Ook enkele andere oude groenstructuren zijn bewaard gebleven en ingepast, waaronder de fruitboomgaarden bij **Castellum de Hoge Woerd** en **Park Voorn**. In het park broeden de boomvalk, bosuil en blauwe reiger en wonen diverse soorten vleermuizen.

Kruidenrijke bermen bij de Dominee Abernathylaan. Het hier volop bloeiende jakobskruid is een zeer belangrijke voedselplant voor insecten

In de straatputten bij het Winkelcentrum **Parkwijk** groeien tongvarens en een grote pluk steenbreekvarens heeft zich gevestigd op een plek in de muur langs de Melissekade. Langs de Langerakbaan breidt de rietorchis zich uit.

De Tanimarkade is een groene oase midden in de stad

Ter hoogte van de **Dominee Abernathylaan** liggen langs het fietspad enkele bloemrijke bermen die bijzonder waardevol zijn voor insecten, waaronder wilde bijen als kruiskruidzandbij en dagvlinders. Het beheer is hier grotendeels in handen van konijnen, die zorgen voor structuur, pionierssituaties én een korte vegetatie waarin bijvoorbeeld de bijenorchis groeit. Mede dankzij deze konijnen wordt de bunzing regelmatig gezien in de wijk, voornamelijk langs de A2. Ook de buizerd wordt hier vaak gezien. Iets zuidelijker in de kop van **Papendorp** liggen nog diverse ruige overhoekjes waar fazanten broeden en bijzondere planten als boslathyrus en ijzerhard groeien.

Het water in de vele sloten en singels in de wijk is vaak kraakhelder en begroeid met een grote diversiteit aan waterplanten. Op enkele locaties, zoals de **Grietmansraklaan**, groeit bijvoorbeeld glanzig fonteinkruid. Ook kranswieren zijn in diverse wateren te vinden en wijzen op een goede waterkwaliteit. Langs veel oevers groeit riet, waardoor de kleine karekiet in de wijk volop te horen is. Bewoners spannen zich in voor kikkers en padden, door ze jaarlijks de Grietmansraklaan over te zetten. En wie zich 's avonds en 's nachts op straat begeeft heeft kans een ransuil of een steenuiltje boven zijn hoofd te zien vliegen.

Wijk West

De wijk West bestaat voor een groot deel uit bedrijvent gebied: Lage Weide en de Cartesiusweg. Je zou het niet snel denken maar deze gebieden zijn rijk aan biodiversiteit, met soorten die we elders in de stad niet vinden. Oude spoorweg-emplacementen, braakliggende terreinen en rommelhoekjes vormen bijzondere biotopen. Zo herbergt de oude kademuur van de **Industriehaven** aan het Amsterdam-Rijnkanaal de grootste groeiplaats van de zwartsteel – een zeldzame varen - in de stad. Bijzondere varens zijn ook volop te vinden in straatputten in Lage Weide, bijvoorbeeld in de omgeving van de Kobaltweg. De berm van de Isotopenweg en naastgelegen spoortalud zijn groeiplaats van onder meer de bijenorchis, aardaker en wilde reseda. De **Lage Weide**-plas vormt een uniek groengebied. In het vaak heldere water groeit waterviolier en op de kalkhoudende kleigrond rond de plas groeien diverse soorten orchideeën. Altijd is wel ergens een braakliggend terreintje te vinden op de bedrijventerreinen. Daar zijn bijzondere soorten te vinden als echt bitterkruid, echt en fraai duizendguldenkruid, wouw en diverse andere pioniers die zich vestigen op de kale grond. De hoeveelheid en variatie aan bloeiende planten maakt het gebied ook interessant voor wilde bijen. Langs de A2 staat bovendien het grootste bijenhotel ter wereld. Ook voor vogels vormt Lage Weide interessant leefgebied. De platte daken worden bijvoorbeeld gebruikt als nestplaats voor meeuwen en visdief en in populieren en bosplantsoen broeden boomvalk en roek, zoals langs de Elektronweg.

Aan de Vecht in Noordwest ligt het natuurgebied Wei-met-boom

Aan de **Tanimbarkade** in Lombok ligt een prachtig soortenrijk stukje natuur, met een natuurvriendelijke oever die in zelfbeheer is bij omwonenden. Ook leeft hier de kleine karekiet, de ijsvogel en de gewone pad. Groene verbindingen in de woonwijken van West volgen vaak spoor of water. Zoals het **Cremerpark**, de Leidsche rijs en het Merwedekanaal. **Park Oog en al** ligt als groen eiland midden in de woonwijken van West. IJsvogels kunnen worden gespot bij de nevengeul aan de Richard Wagnerlaan.

Wijk Noordwest

De wijk Noordwest bestaat vooral uit woonbuurten, de meeste gebouwd in verschillende perioden in de 20ste eeuw. In de oudere wijken met pannengedekte woningen leven kolonies huismussen en gierzwaluwen, terwijl in de woningen met spouwmuren van latere leeftijd kolonies dwergvleermuizen te vinden zijn. Tuinen en parken als het **Julianapark** zijn onderdeel van het foerageergebied van deze soorten. Soms is hier zelfs de bosuil te horen. Het **Vechtzoompark** is een belangrijke groenstructuur voor de wijk. De poelen hier zijn leefgebied voor kikkers, padden en libellen en in de kruidenrijke hooilandjes vliegen het icarusblauwtje en het bruin blauwtje. Langs de Vecht zijn natuurvriendelijke oevers aangelegd.

Helemaal in de noordelijke punt van de wijk ligt een restant van de **Daalseweg**, de oude weg naar Amsterdam. De bermen van deze weg zijn oud en vormen

een groeiplaats voor gewone agrimonie en diverse zeldzame paddenstoelen. Aan deze weg ligt het natuurgebied **Wei-met-boom**. Hier wordt met betrokkenheid van bewoners op een zorgvuldige wijze beheerd, waardoor het gebied rijk is aan planten en dieren. Naast diverse soorten vlinders leeft hier de ringslang en zijn langs de Vecht veel libellen te zien, waaronder de weidebeekjuffer en de blauwe breedscheenjuffer. Wie geluk heeft ziet een ijsvogel langsvliegen.

Wijk Zuidwest

De wijk Zuidwest loopt vanaf de binnenstad uit in een punt tussen Amsterdam-Rijnkanaal en Vaartsche Rijn. Centraal door de wijk loopt de **Merwedekanaalzone**, een gebied in transitie. Tijdens de ontwikkeling zullen de braakliggende terreintjes spontaan als springplank functioneren voor biodiversiteit in de wijk. Verspreid in de wijk liggen locaties met bijzondere planten en dieren. Eén daarvan is de weelderige en bloemrijke parkstrook in **Dichterswijk**, langs het Merwedekanaal. In het riet rond de paddenpoel met groene kikkers is hier 's zomers de kleine karekiet te horen. Verder zuidwaarts, in Rivierenwijk, leeft in deze groenstrook de grote bonte specht. Nog verder zuidwaarts groeien langs het **Merwedekanaal** bijzondere planten, waaronder hondskruid en blauw walstro. Wat planten betreft is de punt ten zuiden van de A12 wellicht echter het hoogtepunt van de wijk, met bijzonderheden als wit hongerbloempje, distelbremraap en diverse soorten orchideeën.

Park Transwijk is het grootste park in Zuidwest en herbergt het meeste bos. Daarmee is het van belang voor diverse boomgebonden soorten, waaronder boomklever en boomkruiper, groene specht, grote bonte specht en vleermuizen. Ook de egel komt hier vrij algemeen voor. Op en rond de vijvers zijn diverse soorten libellen en dagvlinders te zien.

Het Amsterdam-Rijnkanaal met zijn soortenrijke oever

5. Leefgebied herkennen

Overall in de gemeente Utrecht komen beschermde planten en dieren voor. Om goed met de gedragscode te kunnen werken, is het van belang om te kunnen inschatten in welke situaties beschermde soorten voorkomen. Elk van deze soorten leeft in een eigen, specifiek leefgebied. De grootte van dit leefgebied varieert per soort. Zo kan een straatput het leefgebied vormen van een tongvaren en een enkele eik het leefgebied van de eikenpage. In een totaal versteende buurt kan nog steeds een gierzwaluw nestelen. Een das heeft echter weilanden nodig om voedsel te zoeken en een beschutte locatie om burchten in te bouwen. Dat leefgebied is dus veel groter. Kennis van soorten betekent kennis van de gebieden waar ze leven.

Het is ondoenlijk om alle leefgebieden van beschermde soorten afzonderlijk te beschrijven. Daarom is gekozen voor onderstaande indeling van de stad in vier typen leefgebieden:

Bomen, bos en struiken

Oever en water

Gras en kruiden

Steen en gebouwen

Bomen, bos en struiken

Bomen en struiken vormen voor veel soorten een belangrijk onderdeel van het leefgebied. Denk bijvoorbeeld aan vogels die in bomen hun nest maken. Ook veel vleermuizen zijn afhankelijk van bomen. Niet alleen als verblijfplaats, maar ook voor voedsel en ter oriëntatie. Daarnaast zijn enkele soorten planten gebonden aan bos, bijvoorbeeld de grote keverorchis en diverse stinzenplanten: vroegbloeiende sierplanten die van oudsher veel op en rond landgoederen worden aangeplant. Lanen met bomen zijn bovendien rijk aan paddenstoelen. Struiken zijn wezenlijk onderdeel van het leefgebied voor zangvogels, zoals tjiftjaf en de merel. Ook kunnen ze een essentieel onderdeel vormen van het leefgebied van de huismus, waardoor een struik een jaarrond beschermde status kan hebben. Dode bomen, zowel staand als liggend, zijn heel belangrijk voor biodiversiteit. Ze vormen een bron van nieuw leven.

De belangrijkste aandachtspunten:

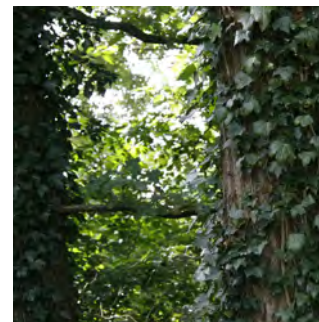
- Holten, scheuren en los schors: Verblijfplaats van vleermuizen, uilen, spechten, boommarter.
- Lijnvormige bomenrijen: Vliegroutes en voedselgebied vleermuizen, paddenstoelen.
- Nesten van kraaiachtigen: Ransuil, boomvalk.
- Oude (park)bossen: Beschermde planten, roofvogels, eekhoorns, vleermuizen, roeken – en reigerkolonies, kamsalamander.
- Struiken: Essentieel onderdeel leefgebied huismus, broedvogels.

De ekster komt veel voor in Utrecht. De grote bolvormige nesten zitten hoog in de boom. Ze lijken op die van de eekhoorn. Soms worden de nesten gebruikt door de ransuil.

Eekhoornnesten zitten vaak in een vork of dicht tegen de stam. De nesten zijn opgebouwd uit en bedekt met bladeren.

Bomen kunnen soms overwoekerd zijn met klimop. Meestal kunnen de bomen dat prima hebben. In de klimop zijn vaak nesten van vogels aanwezig, soms kunnen vleermuizen achter de klimopstrengen wegkruipen. Bloeiende klimop vormt in het najaar een belangrijke nectarbron voor insecten.

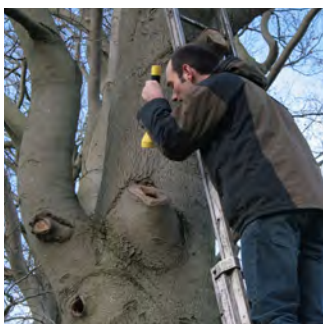
Nesten (= horsten) van roofvogels zijn over het algemeen groot en slordig gebouwd. Uitzondering is de ransuil en boomvalk, die gebruik maken van bestaande nesten. Let op de aanwezigheid van poepsporen, prooiresten en braakballen onder de boom. Nesten waarin buizerd, havik, sperwer, boomvalk of ransuil broedt, zijn jaarrond beschermd. Voor het verwijderen is een ontheffing nodig.

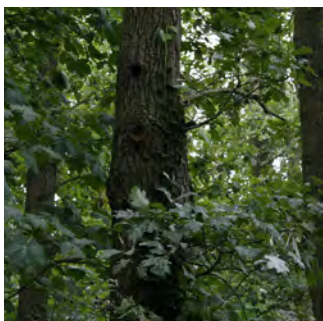
Spechtenholen zijn goed herkenbaar. Naast spechten kunnen ook vleermuizen, eekhoorn, boommarter en andere vogels van deze holten gebruik maken. De aanwezigheid van langwerpige keutels kan duiden op boommarters.

Roeken en reigers nestelen in kolonies. Bewoonde kolonies vallen op door de aanwezigheid van veel vogels en uitwerpselen.

Holten zijn niet altijd vanaf de grond te zien. Soms kunnen afgebroken of afgezaagde takken van bovenaf inrotten en toegang bieden tot de holle boomstam. Dit biedt de bosuil broedgelegenheid.

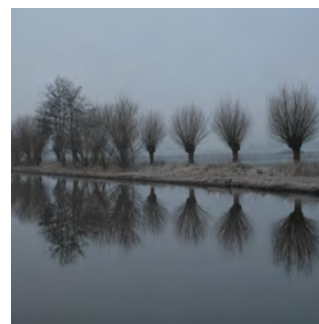
Kolonies van boombewonende vleermuizen vinden we vaak in grote, dikwandige bomen als eik of beuk. Ook kleinere bomen, zoals deze eik in Oud Zuilen, worden gebruikt door vleermuizen.

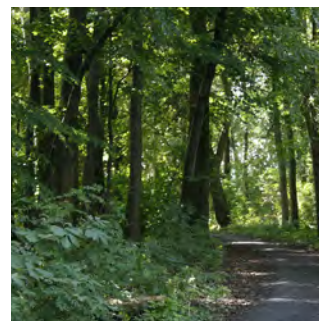
Bomenrijen in een verder leeg landschap kunnen belangrijk zijn als vliegroute voor vleermuizen. In bebouwd gebied hebben bomenrijen vaak een functie als jachtgebied voor vleermuizen. Ook eekhoorns kunnen zich via bomenrijen makkelijk en veilig verplaatsen.

Oudere lanen met eik, beuk en linde kunnen voor paddenstoelen heel waardevol zijn. Voorbeelden zijn de Maliebaan, Vossegatsedijk, Hoofddijk en lanen rond Landgoed Haarzuilens. Het is vooral belangrijk de bodem in deze lanen met rust te laten en maaisel consequent af te voeren. Ook het op de kant zetten van bagger uit sloten is zeer onwenselijk.

Knotwilgen bieden nestgelegenheid aan de steenuil. Vaak zijn in of onder de bomen dan prooiresten of braakballen te vinden. Ook vleermuizen maken soms gebruik van spleten en scheuren in knotwilgen. Knotwilgen worden het beste gefaseerd afgezet.

Oudere loofbossen vormen het leefgebied voor de grote keverorchis. Dergelijke bossen zijn waardevol, omdat er vaak ook andere zeldzame planten en dieren voorkomen. Het tegengaan van bodemverstoring en verruiging is belangrijk. Laat geen snipper- en snoeimateriaal achter.

In bosjes en struikgewas rond fort en op taluds van snelwegen kunnen dassen een burcht bouwen. Dassensburchten hebben brede waaiers van zand. Meestal zijn meerdere ingangen aanwezig. Let ook op loopsporen en de kenmerkende grijs-wit-zwarte haren.

Wortelkluiten van omgevallen bomen vormen een belangrijke broedlocatie voor de ijsvogel.

Dicht vertakte en/of wintergroene struiken en klimplanten in het leefgebied van de huismus vormen dekking en verblijfplaatsen en zijn net als nesten van de huismus wettelijk jaarrond beschermd.

Boschages en struweel vormen geschikt biotoop voor zangvogels als de merel en tijtjaf.

Vroegbloeiende wilgen als boswilg en grauwe wilg zijn in het voorjaar heel belangrijk als voedselbron voor wilde bijen.

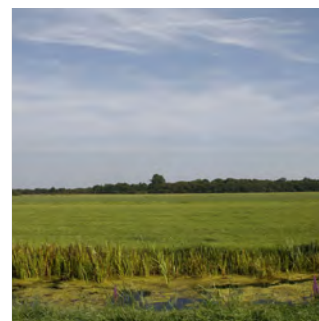

Gras en kruiden

Grazige en kruidenrijke vegetaties zijn voor veel planten en dieren belangrijk leefgebied. Vegetaties die extensief worden beheerd, zoals hooilanden en ruigten, hebben veel structuur en zijn rijk aan soorten. In situaties met een hoge waterstand of bijzondere bodemomstandigheden kunnen bijzondere soorten voorkomen. Denk aan schraal zand of oude klei- en veenbodems. Maar ook minder structuurrijke graslanden, zoals weilanden, kunnen beschermde en bijzondere soorten herbergen. Wanneer een terrein braak ligt, kunnen pionierssoorten als kievit, oeverzwaluw en kleine plevier verschijnen.

De belangrijkste aandachtspunten:

- Bloemen: Veel bloeiende planten betekent meestal dat de vegetatie rijk is aan andere soorten, zoals bijen en vlinders. Sommige bloeiende planten - zoals aardaker, agrimonie en orchideeën - duiden op bijzondere omstandigheden.
- Variatie: Graslanden met veel afwisseling in structuur (hoog en laag, open en dicht) zijn vaak rijk aan biodiversiteit.
- Bomen: Bermen met oude bomen (vooral de eik, beuk, linde en populier) kunnen bijzondere paddenstoelen en planten herbergen.

Weilanden in de stadsrand vormen leefgebied voor de heikikker, rugstreeppad, haas en weidevogels waaronder kievit. Voor de das, kerkuil, buizerd en roek vormen weilanden belangrijk voedselgebied.

Structuurrijke vochtige graslanden en ruigten zijn vaak heel soortenrijk. Ze vormen groeiplaats voor rietorchis en de Utrechtse Soorten grote kattenstaart en grote wederik. Ook zijn ze voor fauna belangrijk als leefgebied, van bijvoorbeeld de ringslang.

Bermen langs wegen zijn van groot belang voor veel planten en dieren. Vaak worden deze twee keer per jaar gemaaid en wordt het maaisel afgevoerd, waardoor zich kruidenrijke vegetaties kunnen ontwikkelen. Kenmerken zijn een vrij open, structuurrijke vegetatie met veel soorten grassen en kruiden.

In overhoekjes, onbeheerde randjes en verlaten terreinen ontstaan vaak ruigten die rijk zijn aan soorten. Deze zijn niet alleen belangrijk voor planten, maar ook voor een groot aantal insecten en andere dieren. Deze plekjes worden het beste met rust gelaten.

Braakliggende terreinen zijn vaak heel rijk aan biodiversiteit. Zeker de grotere terreinen in de stadsrand, maar ook elders in de stad vormen ze leefgebied voor bijzondere planten en dieren. Voor zolang de tijd het toelaat hebben pioniers en spontane natuur het rijk alleen. Aan de westkant van de stad duiken oeverzwaluw en rugstreeppad regelmatig op.

In de voegen van halfverharding en grasbetonstenen zijn vaak veel soorten planten te vinden, waaronder regelmatige bijzondere en zeldzame soorten.

Hogere, overstaande grassen zijn belangrijk voor bijvoorbeeld de dwergmuis en vlinders die als ei of rups in het gras overwinteren. Het is dan ook belangrijk om bij maaien altijd delen van de vegetatie te laten staan.

Oever en water

Oever en water zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dat geldt ook voor de soorten die in en rond wateren voorkomen. Oevers vormen leefgebied voor diverse Utrechtse en beschermde soorten, waaronder rietorchis, kleine karekiet en ringslang. De belangrijkste kenmerken die kunnen duiden op aanwezigheid van bijzondere soorten zijn:

De belangrijkste aandachtspunten:

- **Structuur:** Structuurrijke oevers, met afwisseling van hoge en lage planten, of natuurvriendelijke oevers met een geleidelijke overgang van de onderwateroever naar de droge oever, zijn meestal rijk aan planten en dieren.
- **Indicatoren:** Helder water met veel waterplanten, dichtgegroeide sloten met moerasplanten en aanwezigheid van krabbenscheer zijn vaak soortenrijk en leefgebied voor bijvoorbeeld grote modderkruiper.

Structuurrijke oevers vormen leefgebied voor bijvoorbeeld de ringslang, heikikker en waterspitsmuis. Ook orchideeën kunnen in de oeverzone voorkomen, zoals op deze foto in Lunetten (rietorchis).

Watervogels als de meerkoet, waterhoen en wilde eend maken nesten in de oeverzone van wateren. Soms vallen die nesten bijna niet op.

Taluds, zandhopen en steile oevers vormen nestlocatie voor de oeverzwaluw in de periode april tot begin september. De vogels nestelen dan ook vaak op bouwterreinen waar veel grondverzet plaatsvindt.

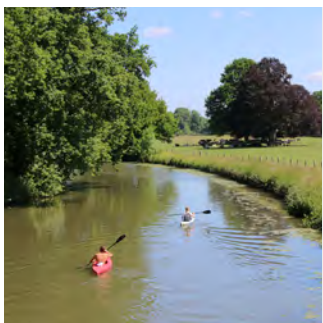
In de meeste sloten komt de kleine modderkruiper voor, een Utrechtse Soort. Ook de bittervoorn, heikikker, rugstreeppad en ringslang zijn vaak in en bij sloten te vinden.

Sloten met krabbenscheer zijn zeldzaam in de gemeente Utrecht. Hier kan de groene glazenmaker voorkomen, een zeldzame, strikt beschermde libel.

Tijdelijke wateren, waaronder karrensporen en greppeltjes, vormen leefgebied voor de rugstreeppad. Let op de aanwezigheid van kikkervisjes (dikkopjes) in de periode april tot en met juli.

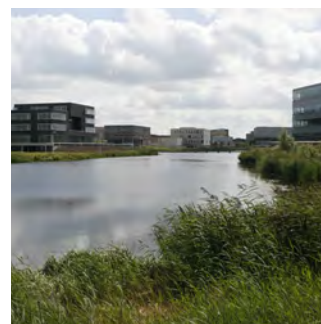
De Kromme Rijn, Vecht en andere grotere (stromende) wateren zijn leefgebied voor watervleermuis, bittervoorn, kleine modderkruiper, rivierdonderpad en ringslang.

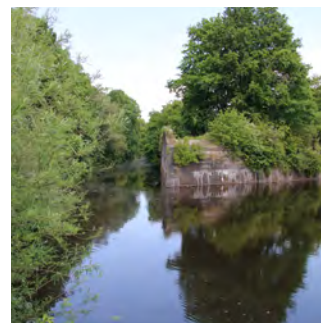
Sloten moeten regelmatig geschoond worden om dichtgroei te voorkomen en doorstroming van water te waarborgen. Dichtgroeiende sloten vormen echter een belangrijk leefgebied voor de grote modderkruiper. Fasering in beheer is voor deze soort van belang.

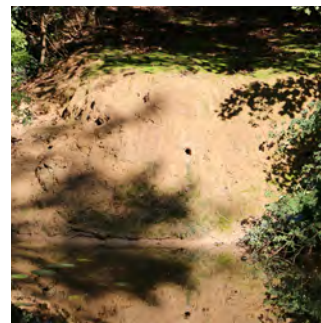
Poelen zijn meestal zeer rijk aan planten en dieren. In de zomer zijn rond poelen honderden jonge kikkers en padden in het gras te vinden, in die periode wordt dan ook liever niet gemaaid. Rond en in Amelisweerd en Haarzuilens komt de zeer zeldzame kamsalamander voor.

Grote wateren vormen leefgebied voor water-vleermuis en meervleermuis. In de oeverzone leven rivierdonderpad en kleine modderkruiper.

Singels en vijvers zijn het leefgebied voor de bittervoorn. Ook vleermuizen jagen graag boven stadswateren.

Ijsvogels leven verspreid langs watergangen in de stad. Zij nestelen in natuurlijke holten in de oever, zoals een boomkluif of in een kunstmatig aangelegde ijsvogelwand zoals deze in het Beatrixpark.

Straat, steen en gebouwen

Steen en gebouwen komen veel voor in het centrum van de stad. Hier vinden we veel soorten die van steen afhankelijk zijn, specifiek muurplanten. Zij profiteren hier van de aanwezigheid van oude muren met kalkrijke mortel. Zowel in als buiten het centrum leven gebouwbewonende soorten als gierzwaluw, huismus, zwarte roodstaart meerdere vleermuissoorten. Zij zien openingen in gebouwen als vervanging van oorspronkelijke nestplekken in rotsen. Ook andere bouwwerken kunnen dienstdoen als nestlocatie. Zo vormen bruggen een goede plek voor de boerenzwaluwen om hun komvormige nest aan te maken.

Mogelijke aanwezigheid van beschermde en Utrechtse soorten:

- Oude muren: Oude muren zijn door het gebruik van zachte, kalkrijke mortel en de mate van verwerking met voldoende vochtvoorziening belangrijk voor muurplanten.
- Dakpannen: Pannengedekte daken vormen de belangrijkste nestlocatie voor gierzwaluw en huismus.
- Bunkers, forten, kelders: Ondergrondse verblijven worden gebruikt als winterslaapplaats voor vleermuizen.
- Boerderijen, schuurtjes: Uilen, huis- en boerenzwaluwen en vleermuizen verblijven graag in boerderijen, schuren en stallen.
- Gebouwen algemeen: De zwarte roodstaart broedt in nissen en holten, vaak in de buurt van industrieterreinen of nieuwbouw. Gierzwaluwen zijn vindingrijk als het gaat om nestlocaties. Er zijn wel een aantal klassieke plekken aan te wijzen, zoals onder de dakgoot, achter een regenpijp, in de oksels van een dakkapel, onder een nokpan, of in een gat in de muur en ook in neststenen. Vleermuizen kruipen overdag weg in spouwmuren, onder daken, of achter boeiborden. Bij de meeste gebouwen zal rekening moeten worden gehouden met vleermuizen.
- Bruggen en kunstwerken: Een brug kan net als een gebouw in gebruik zijn als verblijfplaats voor bijvoorbeeld vleermuizen. Boerenzwaluwen kunnen hier hun komvormige nest tegen aan maken.

Op straat komt stadsnatuur tot leven. Tussen stenen, op muren en in voegen kunnen bijzondere en beschermde planten groeien. Voorbeelden zijn stijve wolfsmelk, wolfskers, wilde marjolein en diverse soorten muurplanten.

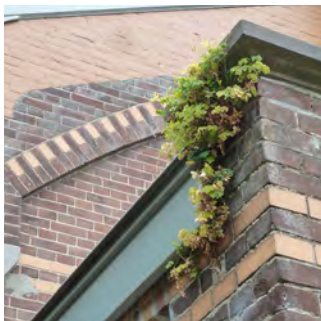
Straatputten vormen een belangrijk biotoop voor muurplanten. Vooral de tongvaren komt in Utrecht veelvuldig voor in putten, verspreid over de hele stad. Ook de steenbreekvaren wordt in putten aangetroffen.

Planten hebben maar beperkte ruimte nodig. Rond lantaarnpalen, langs gevels, fietsenrekken en andere constructies is het vaak lastig onkruid te verwijderen. Hier profiteren soorten als stijf hardgras, ruig klokje en klein glaskruid van.

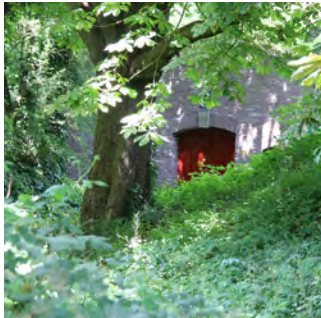
Op oudere muren zijn vaak beschermde muurplanten te vinden. Voorwaarde is dat de muren niet uitdrogen. De muren liggen dus vaak in de schaduw of bij water.

Muren van gebouwen hebben meestal alleen muurplanten wanneer sprake is van permanent vochtige situaties, zoals bij (lekkende) regenpijpen. Hier groeien onder andere steenbreekvaren en tongvaren.

Riolen, duikers, kelders maar ook de werfmuren kunnen verblijfplaatsen voor vleermuizen vormen. Over het voorkomen van vleermuizen in deze situaties in Utrecht is nog weinig bekend. In de muur op deze foto troffen we water-vleermuizen aan.

Forten zijn in Utrecht een belangrijke verblijfplaats voor vleermuizen. Ze overwinteren er vooral in ondergrondse ruimten, waar het permanent vochtig is en de temperatuur min of meer constant is.

Woonhuizen, vooral die met een spouwmuur en pannendak, bieden vaak geschikte verblijfplaatsen voor vleermuizen. Hier bevindt zich een kolonie gewone dwergvleermuizen in de nok.

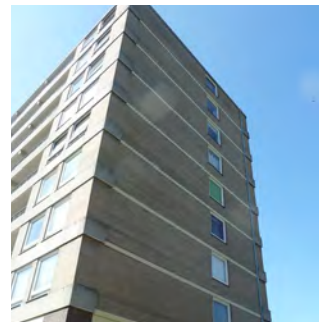
Achter het boeiboord van dit pand bevindt zich een kolonie gewone dwergvleermuizen. Het pand is gunstig gelegen aan de rand van een groot park, waar de vleermuizen 's nachts jagen.

Pannendaken vormen belangrijke nestplaatsen voor gierzwaluw en huismus in Utrecht. Gierzwaluwen en huismussen nestelen meestal onder dakpannen, maar kunnen zich op veel verschillende plekken in een gebouw huisvesten.

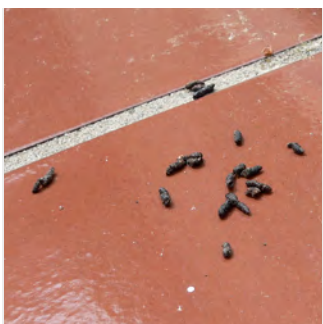
Schuren en stallen in de stadsrand bieden nestgelegenheid aan boerenzwaluw, zwarte roodstaart, huismus, kerkuil en steenuil. Ook vleermuizen maken soms gebruik van stallen.

Achter de betonnen elementen van deze flat nestelen gierzwaluwen. Vleermuizen vinden een verblijfplaats in de spouwmuur.

Kerktorens worden vaak bewoond door vleermuizen. Hun aanwezigheid valt meestal op in de vorm van keuteltjes ('hagelslag').

De aanwezigheid van zwarte keutels kan duiden op vleermuizen. Vleermuispoep is bros en minder glimmend dan de taaie keuteltjes van muizen.

Kerkuilen en steenuilen verraden zich vaak met hun braakballen. Die van steenuil zijn klein en vrij rond, terwijl de braakballen van kerkuil vaak groot en grof zijn.

Grootoorvleermuizen eten veel nachtvinders. De aanwezigheid van afgebeten vlinder-vleugeltjes kan duiden op gebruik van de ruimte door vleermuizen.

De zwarte roodstaart broedt vooral in sterk versteende gebieden, bij voorkeur met platte daken en rommelhokjes. Bouwterreinen en industriegebieden worden vaak als nestplaats gebruikt.

6. Planten en dieren herkennen

In dit hoofdstuk staan foto's van beschermde en bijzondere plant- en diersoorten die in de gemeente Utrecht voorkomen. Per soort wordt toegelicht hoe de soort herkend kan worden en waar in de stad je hem kan tegenkomen. De belangrijkste aandachtspunten voor bescherming worden genoemd.

In de gemeente Utrecht komen meer dan honderd soorten beschermde planten en dieren voor. Sommige soorten zijn in hun verspreiding beperkt tot een enkele straat of natuurgebied in de stadsrand, andere soorten komen overal voor. Daarnaast hebben we veel bijzondere planten en dieren, waarvan sommige maar op een enkele locatie voorkomen.

Aan de hand van de foto's kunnen de belangrijkste en meest herkenbare soorten worden onderscheiden. Planten zijn soms makkelijk te verwarren met andere soorten. Het is dan ook van belang de plant goed te vergelijken met de foto. Ook apps als Obsidentify of iNaturalist kunnen helpen met de determinatie. Neem bij twijfel contact op met de ecologen van de gemeente Utrecht en maak foto's.

Per soort wordt kort ingegaan op herkenning van en het voorkomen in de gemeente Utrecht. De meeste beschermde soorten worden in deze veldgids behandeld. Soorten die alleen in niet door gemeente beheerde natuurgebieden buiten de stad leven, worden buiten beschouwing gelaten. Ook is slechts een kleine selectie broedvogels opgenomen, omdat alle vogelsoorten beschermd zijn. Soorten die hier niet van nature voorkomen maar zijn uitgezet zijn evenmin opgenomen. In de tabel achterin de veldgids zijn alle in Utrecht voorkomende beschermde planten en dieren weergegeven. De soorten die in deze veldgids worden behandeld zijn in de tabel vet weergegeven, met een verwijzing naar de pagina.

Met onderstaande icoontjes wordt aangegeven of het om een wettelijk beschermde soort of om een Utrechtse Soort gaat:

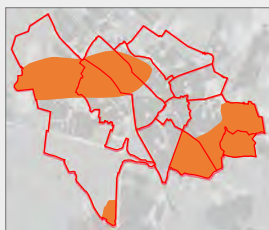
Wettelijk beschermd

Utrechtse Soort

Tevens wordt voor alle soorten een kaartje getoond met daarop de huidige verspreiding in Utrecht. Het verspreidingskaartje geeft een indruk van waar de kans het grootst is om de betreffende soort tegen te komen. De kaarten zijn gebaseerd op informatie uit de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) en waarneming.nl.

Planten

Aardaker *Lathyrus tuberosus*

Kenmerken

De aardaker is een laagblijvende rankende plant met opvallende rozerode bloemen in kleine trosjes van 2-8 bloemen. De stengels hebben geen 'vleugels', wat hem onderscheidt van brede lathyrus en siererwt. Bloeitijd juni-augustus.

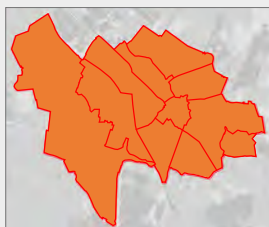
Verspreiding

De soort groeit in bermen, op taluds en in (grazige) ruigte op kleiige grond. Aardaker komt veelvuldig voor op het spoortalud Utrecht-Amsterdam, in en rond Lunetten, rond Haarzuilens en lokaal elders in de gemeente.

Aandachtspunten

Vegetaties met aardaker bij voorkeur beheren als hooiland 1x (GR3). In hooiland 2x kunnen groeiplaatsen worden gemarkeerd en ontzien bij de eerste maaironde.

Planten

Brede wespenorchis *Epipactis helleborine*

Kenmerken

De brede wespenorchis is een tot 60 cm hoge orchidee met een groen-roze bloeiwijze. De donkergroene bladeren zijn langwerpig tot spits eirond. De plant valt wat minder op dan de andere soorten orchideeën. Bloeitijd juli.

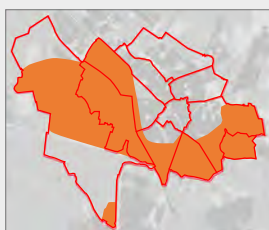
Verspreiding

De brede wespenorchis is een in Utrecht vrij algemeen voorkomende orchidee. De soort groeit vaak op kale grond en in het gras, onder en nabij bomen en struiken, zoals in parken, plantsoenen, bermen en tuinen.

Aandachtspunten

Bij beheer kunnen de planten worden ontzien door er omheen te maaien of te schoffelen. Grote groeiplaatsen kunnen ter bescherming worden gemarkeerd voorafgaand aan maaiwerkzaamheden. Maaien na zaadsetting, vanaf september. Bij voorkeur beheren als hooiland 1x (GR3).

Planten

Bijenorchis *Ophrys apifera*

Kenmerken

De bijenorchis is een vrij kleine, tot ongeveer 30 cm hoge orchidee. De zeer fraaie bloemen met roze bloemblaadjes en een bruine middenslip staan in een ijle tros met 5-10 bloemen. In dichtere vegetaties tamelijk onopvallend. Bloeitijd juni-juli.

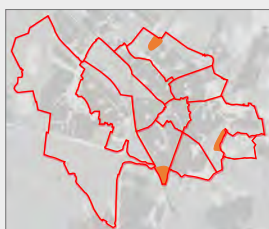
Verspreiding

De bijenorchis is zeldzaam maar neemt de laatste jaren toe in Utrecht. De plant kan worden gevonden in bermen en taluds, graslanden en natuurvriendelijke oevers.

Aandachtspunten

Maaien tot uiterlijk half april en pas weer vanaf augustus in verband met zaadzetting. Bij voorkeur beheren als hooiland 1x (GR3). Indien beheer hooiland 2x (GR4) is dan grote groeiplaatsen ter bescherming markeren voorafgaand aan maaiwerkzaamheden.

Planten

Distelbremraap *Orobanche reticulata*

Kenmerken

Bremrapen zijn parasitaire planten die herkenbaar zijn aan hun geelbruine stengels en kleine, schubbege blaadjes. Ze hebben geen bladgroen en halen hun voedingsstoffen uit andere planten, vooral distels. Distelbremraap heeft paars aangelopen, geelachtige bloemen. Kan verward worden met andere bremrapen, waaronder de in Utrecht voorkomende klimopbremraap. Die groeit echter alleen bij klimop. Bloeitijd: mei-november.

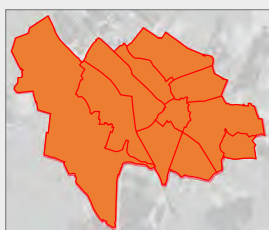
Verspreiding

In Utrecht zeer zeldzaam en aangetroffen in de berm langs het Amsterdam-Rijnkanaal (wijk Zuidwest), omgeving Amelisweerd en langs de Klopvaart (Utrecht). De plant groeit vaak in wat ruigere vegetaties op droge tot vochtige, meestal kalkhoudende bodems in bermen en op dijken. Parasiteert daar voornamelijk op distelsoorten, waaronder akkerdistel.

Aandachtspunten

Groeiplaatsen van de distelbremraap zijn vaak wat ruigere vegetaties die niet te vaak gemaaid mogen worden. Bij voorkeur maaien in het najaar en beheren als hooiland 1x (GR3) of als ruigte (GR5). De bloeistengels vooraf markeren en bij het maaien ontzien.

Planten

Dotterbloem *Caltha palustris*

Kenmerken

Dotterbloem is een oeverplant die herkenbaar is aan de grote, ronde hartvormige bladeren en gele bloemen. Bloeitijd maart-mei.

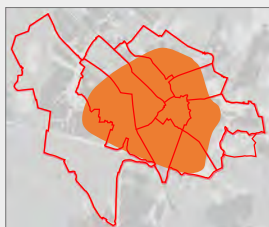
Verspreiding

De dotterbloem komt verspreid voor in en rond Utrecht maar is zeldzaam. In de stad betreft het vooral aangeplante exemplaren. In het wild is de dotterbloem nog te vinden in de polders rond de stad, het meest nog in Polder Rijnenburg.

Aandachtspunten

Oevers met dotterbloemen maaien vanaf augustus. Bij schonen of vergraven van de oever de groeiplaatsen zoveel mogelijk ontzien.

Planten

Gele helmbloem *Pseudofumaria lutea*

Kenmerken

De gele helmbloem heeft opvallende, heldergele bloemen en fijn gedeeld, blauwachtig groen blad. Bloeitijd april-december, in milde winters jaarrond.

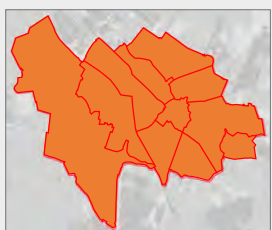
Verspreiding

De soort is vrij algemeen en groeit vooral langs gevels en muren van gebouwen, meestal op vochtige en beschutte (beschaduwde) plekken. Vooral in de binnenstad en omliggende oudere wijken (Wittevrouwen, Oudwijk, Vogelenbuurt, Lauwerecht, Lombok). Daarbuiten meestal verwilderend vanuit tuinen.

Aandachtspunten

De gele helmbloem heeft vooral baat bij een niet te intensieve onkruidbestrijding op verhardingen en het ontzien van planten en groeiplaatsen bij werkzaamheden en het schoonmaken van muren.

Planten

Grote kattenstaart *Lythrum salicaria*

Kenmerken

Een fraaie vaste plant die tot ruim 1,5 meter hoog wordt, met roze-paarse bloemen in lange bloeiwijzen. De lange bladeren staan tegenoverstaand of in kransen van drie op de vier- tot zeskantige stengel. Bloeitijd: juni-oktober.

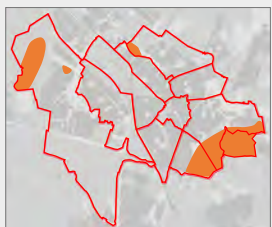
Verspreiding

Grote kattenstaart komt algemeen voor in Utrecht op allerlei natte tot vochtige locaties. Dit zijn bijvoorbeeld oevers, ruigten en braakliggende terreinen. Kan op vochtige plekken zelfs tussen de straatstenen of in stenen oevers kiemen en tot bloei komen.

Aandachtspunten

De grote kattenstaart is een zeer belangrijke voedselplant voor insecten, bijvoorbeeld voor dagvlinders en bijen, waaronder de eenkennige kattenstaartdikpoot. Het is dan ook belangrijk ze zo lang mogelijk te laten bloeien. Vegetaties met grote kattenstaart extensief beheren: één keer per jaar maaien (GR3) na september, of beheren als ruigte (GR5).

Planten

Grote keverorchis *Neottia ovata*

Kenmerken

De grote keverorchis is een tot 80 cm hoge orchidee met ijle bloeiwijze en kleine geelgroene bloemetjes. Opvallend zijn de twee grote, eivormige bladeren aan de voet van de bloeistengel. Kan jaarlijks sterk in aantal wisselen. Bloeitijd juni.

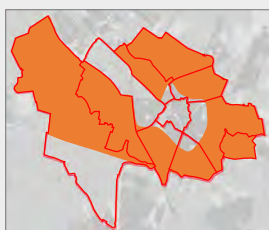
Verspreiding

De soort is zeldzaam en komt voor in loofbossen op niet te droge, kalkhoudende (klei) bodem. In Utrecht komt de grote keverorchis voor in landgoedbossen en oude parken. De belangrijkste groeiplaatsen zijn te vinden in Amelisweerd, Oud Zuilen en omgeving Haarzuilens.

Aandachtspunten

Bodemverstoring en -verdichting op de groeiplaatsen zoveel mogelijk beperken. De grote keverorchis is gevoelig voor verrijking van de bodem met bijvoorbeeld snippermateriaal of het dichtgroeien van de groeiplaats met jonge opslag.

Planten

Grote ratelaar *Rhinanthus angustifolius*

Kenmerken

Een tot ruim 50 cm hoge, geel bloeiende plant met gezaagde blaadjes. De tegenoverstaande bloemen staan in een lange bloeiaar. Na de bloei blijven de verdorde, ratelende bloeiwijzen over. Bloeitijd: juni-augustus.

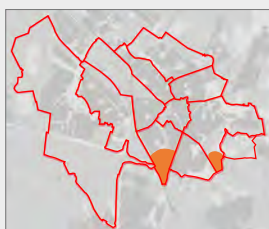
Verspreiding

De grote ratelaar komt verspreid voor over de stad in veelal vochtige, grazige vegetaties. Daar is ze vaak ingezaaid. De plant parasiteert op grassen, die daardoor in de groei worden onderdrukt. Op en rond de groeiplaatsen zijn vaak andere bijzondere planten te vinden, waaronder orchideeën.

Aandachtspunten

De grote ratelaar heeft kortlevend zaad. Het is dan ook belangrijk dat vegetaties met grote ratelaar pas worden gemaaid zodra de meeste planten zaad hebben gezet. Vaak is dat pas vanaf eind juli. Bij voorkeur dus beheren als hooiland 1x (GR3). Indien beheer hooiland 2x (GR4), dan grote groeiplaatsen ter bescherming markeren voorafgaand aan maaiwerkzaamheden.

Planten

Hondskruid *Anacamptis pyramidalis*

Kenmerken

Hondskruid is een vrij kleine, tot ongeveer 40 cm hoge orchidee. Opvallend is de felroze, pyramidevormige bloemtros. De fris- tot bleekgroene blaadjes zijn langgerekt en ongevekt. Bloeitijd juni-juli.

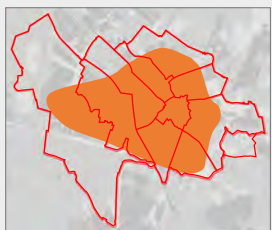
Verspreiding

Hondskruid is zeer zeldzaam in Utrecht en groeit in grazige vegetaties, vooral in bermen en taluds.

Aandachtspunten

Maaien tot half april en vanaf augustus in verband met groei en zaadzetting. Maaisel moet altijd worden afgevoerd om verrijking te voorkomen. Bij voorkeur beheren als hooiland 1x (GR3). Indien beheer hooiland 2x (GR4) is dan grote groeiplaatsen ter bescherming markeren voorafgaand aan maaiwerkzaamheden.

Planten

Klein glaskruid *Parietaria judaica*

Kenmerken

Klein glaskruid is een weinig opvallende donkergroene plant met hele kleine, bleke tot rozig rode bloemetjes. De stengels zijn vaak roodachtig. De zwak glanzende blaadjes zijn eirond tot ruitvormig en lopen uit in een punt. Deze soort lijkt zeer sterk op groot glaskruid. Bloeitijd april-oktober.

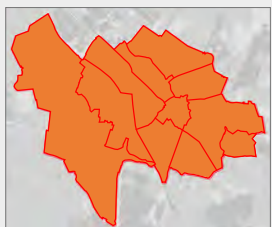
Verspreiding

Klein glaskruid groeit op kademuren, in portiekjes, langs gevels en schuttingen, soms in de ondergroei van heggen en hagen. In Utrecht vrij algemeen in Lauwerecht (langs de Vecht), Vogelenbuurt, Binnenstad en Tuindorp, elders zeldzaam.

Aandachtspunten

Klein glaskruid ziet er uit als 'onkruid' en wordt daarom vaak verwijderd. Herkenning van de soort is dan ook belangrijk voor bescherming. Laat altijd een deel van de planten staan bij onkruidbestrijding op de verhardingen of het schoonspuiten van muren.

Planten

Klokjes *Campanula* soorten

Kenmerken

In Utrecht komen ongeveer tien soorten klokjes voor. Ze zijn allemaal te herkennen aan de paarsblauwe (zelden witte) klokvormige bloemen. De bloeitijd ligt tussen april en oktober.

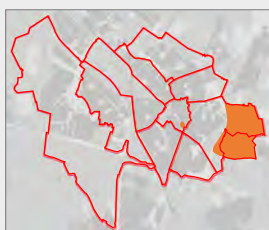
Verspreiding

De meeste klokjes zijn ontsnapt uit tuinen. Ze kunnen overal in de stad worden gevonden, vooral in steegjes, langs gevels, tussen straatstenen, op muren en in parken en plantsoenen. Waarschijnlijk komt alleen het grasklokje van nature in Utrecht voor.

Aandachtspunten

Klokjes zijn belangrijk voor wilde bijen, specifiek de klokjesbijen. De klokjes hebben vooral baat bij een extensief of selectief onkruidbeheer op verhardingen. Niet verwijderen tijdens bloeiperiode in verband met het belang voor wilde bijen en pas maaien na zaadzetting.

Planten

Maretak *Viscum album*

Kenmerken

De maretak is een opvallende bolvormige parasitaire plant, die in de kroon van bomen groeit, vooral in appelbomen en populieren. De plant is wintergroen en vormt kleine, witte besjes. Niet te verwarren met de heksenbezem, die bestaat uit een vergroeiing van takjes.

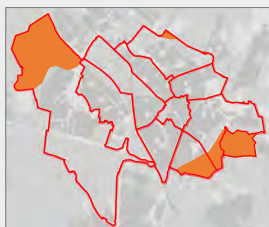
Verspreiding

De maretak komt vooral voor in Zuid-Limburg, in Utrecht is de soort zeer zeldzaam. Maretak groeit onder andere langs de Singel nabij het Ledig Erf, in Amelisweerd en in de botanische tuin op het USP.

Aandachtspunten

Bij het snoeien van bomen de takken met maretak sparen.

Planten

Moeraswespenorchis *Epipactis palustris*

Kenmerken

Tot meestal niet hoger dan 30 cm orchidee met een heel fraaie, overwegend roze-witte bloeiwijze. De stengel van de bloeiwijze is paars van kleur met onderaan eironde tot breed-langwerpige en hogerop veel smallere bladeren. De soort vermeerdt zich met wortelstokken en vormt vaak grote groeiplaatsen. Bloeitijd: juli.

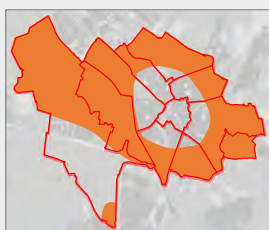
Verspreiding

Groeit op kalkhoudende, vochtige grond. De moeraswespenorchis is zeer zeldzaam, de belangrijkste groeiplaatsen zijn te vinden rond Haarzuilens, op golfbaan Mereveld en in Amelisweerd.

Aandachtspunten

Moeraswespenorchis groeit vooral in natuurerreinen, in vochtige hooilanden. De soort profiteert van natuurontwikkeling, bijvoorbeeld het afgraven van grond tot op de kalkhoudende klei. Pas maaien na zaadsetting (vanaf augustus). Bij voorkeur beheren als hooiland 1x (GR3). Indien beheer hooiland 2x (GR4), dan groeiplaatsen ter bescherming markeren voorafgaand aan maaiwerkzaamheden.

Planten

Rietorchis *Dactylorhiza praetermissa*

Kenmerken

Opvallende, tot 60 cm hoge orchidee met langgerekte, roze-paarse bloeiwijze. De tot 30 cm lange bladeren hebben ringvormige, donkere vlekken of zijn ongevekt. Bloeitijd juni-juli.

Verspreiding

De paarsroze gekleurde rietorchis komt verspreid voor in Utrecht, vooral in buitenwijken en de stadsrand. De plant groeit meestal in grazige oevers en vochtige, kruidenrijke graslanden en kan soms in grote aantallen voorkomen.

Aandachtspunten

Vegetaties beheren als hooiland, één tot twee keer per jaar maaien. Maaien tot half april en vanaf augustus in verband met groei en zaadzetting. Maaisel moet altijd worden afgevoerd om verrijking te voorkomen. Voorkom verruiging en verdichting van de bodem. Bij voorkeur beheren als hooiland 1x (GR3). Indien beheer hooiland 2x (GR4) is dan groeiplaatsen ter bescherming markeren voorafgaand aan maaiwerkzaamheden.

Planten

Schubvaren *Asplenium ceterach*

Kenmerken

De schubvaren is goed herkenbaar aan de bochtig gelobde tot gespleten bladeren. De onderkant is zilverachtig grijs tot bruin verkleurend. De plant is in de winter groenblijvend en de bladeren worden niet groter dan 20 cm.

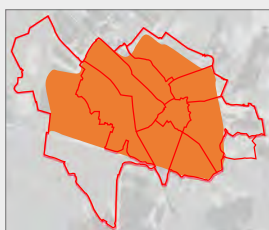
Verspreiding

Wie ontdekt de eerste schubvaren in Utrecht? De schubvaren komt nog niet in Utrecht voor, maar dat lijkt slechts een kwestie van tijd. De soort groeit op zonnige tot (half)beschaduwde plaatsen op kalkhoudende muren en tussen stenen.

Aandachtspunten

Zoals voor alle muurplanten geldt, is het belangrijk om planten te ontzien bij schoonmaakwerkzaamheden en bij herstel en voegwerk zoveel mogelijk te werken met niet te harde, kalkhoudende mortels.

Planten

Steenbreekvaren *Asplenium trichomanes*

Kenmerken

De steenbreekvaren is een kleine wintergroene varen, met een zwartbruin steeltje waaraan kleine ronde blaadjes zitten.

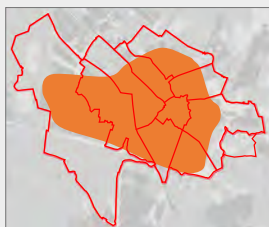
Verspreiding

De steenbreekvaren wordt vooral op oude muren aangetroffen. In vergelijking met de tongvaren kan de steenbreekvaren op drogere locaties groeien. De belangrijkste groeiplaats in Utrecht is de Plompetorengracht. Buiten de binnenstad zeer zeldzaam, dan voornamelijk in straatputten.

Aandachtspunten

Bij schoonmaak- en renovatiewerkzaamheden de groeiplaatsen zoveel mogelijk behouden en voegen met zachte, kalkhoudende mortel.

Planten

Stijf hardgras *Catapodium rigidum*

Kenmerken

Stijf hardgras is een klein tot 25 cm hoog grasje. Opvallend zijn de pluimvormige en vrij stijve bloeiaren met wijd uitstaande zijtakjes. De jonge blaadjes zijn sikkelvormig gekromd. Bloeitijd mei-juni.

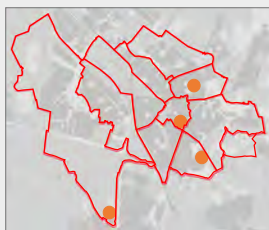
Verspreiding

De straat en stoepen langs gevels vormen de belangrijkste groeiplaats. De soort groeit bijna niet op muren. Stijf hardgras is in Utrecht zeldzaam en komt verspreid in de stad voor (Tuindorp, Zuilen, Rivierenwijk).

Aandachtspunten

Stijf hardgras is vooral gevoelig voor intensief onkruidbeheer. Groeiplaatsen van stijf hardgras worden bij voorkeur pas na juli schoongeveegd of geborsteld.

Planten

Stijve wolfsmelk *Euphorbia stricta*

Kenmerken

In vergelijking met de meest voorkomende andere wolfsmelken in Utrecht is dit een wat ijlere en hogere soort (tot 50 cm) met heldergroene langwerpige bladeren en een fijn gezaagde rand. De onderste bladeren op de stengel wijzen omlaag. De weinig opvallende bloemen zijn groengeel van kleur. Bloeitijd: juni-september.

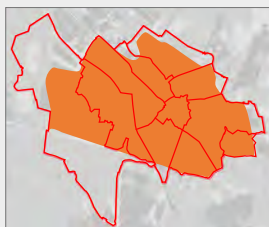
Verspreiding

Stijve wolfsmelk groeit op warme, stenige niet te droge kalkhoudende locaties, bijvoorbeeld langs gevels en tussen straatstenen. Zeldzaam en momenteel van slechts enkele locaties bekend in de stad, voornamelijk in Noordoost. De soort komt hier van nature voor maar waarschijnlijk is een deel van de groeiplaatsen ingezaaid of verwilderd.

Aandachtspunten

De plant is eenjarig en het is dan ook belangrijk dat ze tot bloei en zaadzetting moeten kunnen komen. De planten in het groeiseizoen dus ook niet verwijderen.

Planten

Tongvaren *Asplenium scolopendrium*

Kenmerken

De tongvaren dankt zijn naam aan de opvallende, lichtgroene glimmende tongvormige en ongedeelde bladeren. De bladeren groeien in een bundeltje en kunnen tot ongeveer 40 cm lang worden.

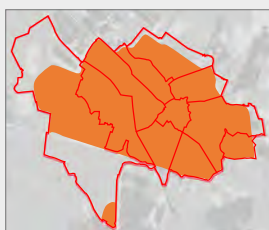
Verspreiding

De soort groeit op muren en in straatputten en komt verspreid in Utrecht voor. Het is de meest voorkomende beschermde muurvaren. De belangrijkste groeiplaatsen liggen in en rond het centrum van de stad, maar kan ook in straatputten verspreid in de gemeente worden aangetroffen.

Aandachtspunten

Bij schoonmaak- en renovatiewerkzaamheden groeiplaatsen zoveel mogelijk behouden.

Planten

Wilde marjolein *Origanum vulgare*

Kenmerken

Wilde marjolein heeft kleine, donkergroene eironde blaadjes. De kleine roze bloemen staan in dichte trosjes. De plant wordt tot ongeveer 50 cm hoog. Bloeitijd juni-september.

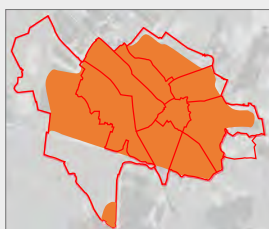
Verspreiding

Wilde marjolein groeit op vrij droge, kalkhoudende grond in bermen, op dijken en langs (bos) randen. De soort komt verspreid in de stad voor, tussen straatstenen, in bermen en op braakliggende terreinen. In het zuiden van de gemeente zijn het mogelijk wilde planten, elders uitgezaaid of verwilderd.

Aandachtspunten

Vegetaties met wilde marjolein extensief beheren, één keer per jaar maaien na september of als ruigte beheren. Bij voorkeur beheren als hooiland 1x (GR3) of als ruigte (GR5).

Planten

Wilde reseda *Reseda lutea*

Kenmerken

Wilde reseda is een sterk vertakte, kruidachtige plant met kleine geelwitte bloemetjes in langwerpige trossen. De planten worden meestal niet hoger dan 50 cm. Een sterk gelijkende Utrechtse Soort is wouw. Die wordt echter hoger (>100 cm), heeft een langere bloeiaar en ongedeelde blaadjes. De bloeitijd van beide soorten is juni-september.

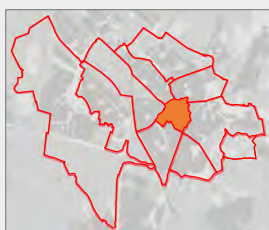
Verspreiding

Wilde reseda en wouw zijn te vinden op zonnig gelegen, droge, vaak kalkhoudende grond in bermen, braakliggende terreinen en langs spoorwegen. Ze komen verspreid in de stad voor. Beide soorten zijn belangrijke planten voor wilde bijen, waaronder de resedamaskerbij.

Aandachtspunten

Beide soorten groeien als pionier op verstoorde gronden, in ruigten, bermen en overhoekjes. Ze profiteren van niet te intensief beheer en enige verrommeling. Vegetaties met wilde reseda of wouw extensief beheren, bij voorkeur beheren als hooiland 1x (GR3) of als ruigte (GR5). Af en toe kale plekken maken helpt beide pioniers.

Planten

Wolfskers *Atropa bella-donna*

Kenmerken

Forse tot meer dan een meter hoge kruidachtige plant met grote bladeren. De kleine lichtpaarse bloemen zijn verspreid op de stengels in bladoksels te vinden. Na de bloei vormt zich een glanzend zwarte bes. De plant lijkt sterk op karmozijnbes, maar die heeft een aarvormige bloeiwijze en bessen in een tros.

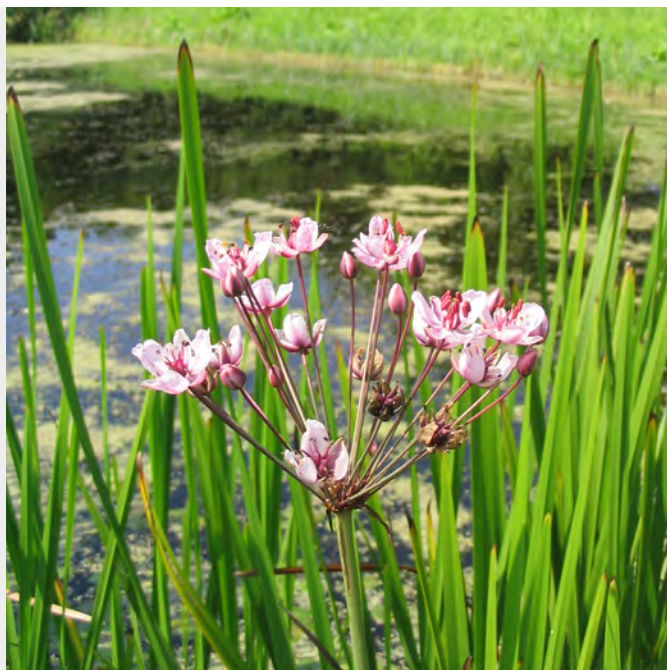
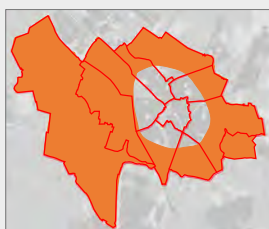
Verspreiding

Wolfskers vinden we vooral in het centrum, waar de soort groeit langs gevels, in steegjes, binnentuinen en plantsoenen. De plant is waarschijnlijk als geneeskrachtige artsenijsplant naar de medische tuinen en kloostertuinen in de binnenstad gehaald, vanuit waar de plant zich in de stad heeft verspreid.

Aandachtspunten

Wolfskers is een vaste plant die jaarlijks op zijn groeiplaats terugkeert. De groeiplaatsen moeten altijd worden ontzien bij beheer- en onderhoudswerkzaamheden, ook in de winter.

Planten

Zwanenbloem *Butomus umbellatus*

Kenmerken

Water- en oeverplant met spiesvormige, gedraaide bladeren. De plant bloeit in juni-juli met opvallende roze bloemschermen.

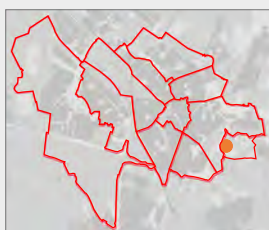
Verspreiding

Niet zeldzaam in slootjes en wateren in polders rond de stad en het gebied ten westen van de A2. In de stad zeldzaam, wordt ook aangeplant.

Aandachtspunten

Bij grootschalige baggerwerkzaamheden en schonen van watergangen tenminste een deel van de groeiplaatsen ontzien.

Planten

Zwartblauwe rapunzel *Phyteuma spicatum subsp. nigrum*

Kenmerken

De zwartblauwe rapunzel heeft een bijzondere, opvallende bloeiwijze in de vorm van een korte aar met paarsblauwe tot bijna zwarte bloemen. Op de tot 75 cm hoge bloeistengel staan onderaan eironde en bovenaan smal langwerpige bladeren. Bloeitijd: mei-juni.

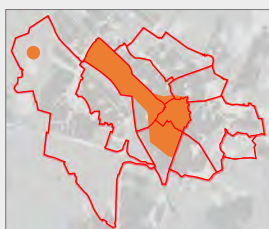
Verspreiding

Alleen bekend van Nieuw Amelisweerd, waar de soort al jaren voorkomt langs de Kromme Rijn. Het is niet goed bekend of dit een oorspronkelijke groeiplaats betreft, of dat de soort ooit is aangeplant. Elders in Nederland zeer zeldzaam.

Aandachtspunten

Het is belangrijk de groeiplaats pas na rijping van het zaad te maaien en de grond niet te verstoren of te vergraven.

Planten

Zwartsteel *Asplenium adiantum-nigrum*

Kenmerken

De zwartsteel is een vrij klein varen met helder- tot donkergroene, een beetje stugge bladeren. Kenmerkend is de donkere steel aan de basis van het blad.

Verspreiding

Zwartsteel is een van de zeldzaamste muurvarens in de gemeente Utrecht. De belangrijkste groeiplaats is een muur aan de Industriehaven. Ook aangetroffen op kademuren in de binnenstad waaronder het Zwarte Water. Groeit vooral op oudere muren in relatief vochtige situaties.

Aandachtspunten

Bij schoonmaak- en renovatiewerkzaamheden groeiplaatsen zoveel mogelijk behouden. Voor muurplanten geldt in het algemeen dat bij restauratie het beste gewerkt kan worden met niet te harde, kalkhoudende mortels.

Paddenstoelen

Franjeamaniet >

Paddenstoelen

Grauwe wasplaat >

Paddenstoelen

Overall in de stad zijn paddenstoelen te vinden en in Utrecht komen honderden verschillende soorten voor. Een aantal daarvan is zeer zeldzaam in Nederland. Die paddenstoelenrijkdom komt door de aanwezigheid van de kalkhoudende rivierklei, goed beheerde met bomen beplante wegbermen en enkele schraalgraslandterreinen. Al die terreinen bevatten kenmerkende paddenstoelsoorten. Tien soorten waarvoor Utrecht op landelijk niveau belangrijk is, zijn opgenomen in de Utrechtse Soortenlijst.

Paddenstoelen in bermen en lanen

Van de Utrechtse Soorten komen er zeven voornamelijk voor in oude lanen op kleigrond met eik, beuk en populier. Dit zijn franjeamaniet, goudporieboleet, honinggordijnzwam, populierrussula, robijnboleet, ruige melkzwam en witte galgordijnzwam. Bermen waarin deze paddenstoelen groeien zijn vaak ook rijk aan andere soorten paddenstoelen. Mooie voorbeelden zijn de Maliebaan en de Vossegatsedijk. Het is dan ook belangrijk ze goed te beheren en de grond zo min mogelijk te verstoren. Het maaien van de bermen en het consequent afvoeren van het maaisel is belangrijk. Ook moet voorkomen worden dat bagger uit sloten op de kant wordt afgezet. Het opbrengen van teelaarde is voor deze paddenstoelen ongunstig en ook hondenpoep kan een negatieve invloed hebben.

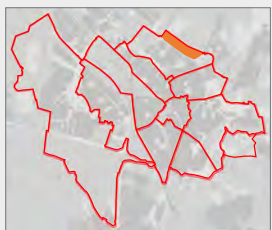
Paddenstoelen op bomen

De iepenbuisjeszwam en de oranje oesterzwam zijn boombewonende Utrechtse Soorten. De iepenbuisjeszwam groeit voornamelijk op levende iepen en is in Utrecht vooral te vinden langs de singel. De zwam kan meerdere decimeters breed worden. Bomen met iepenbuisjeszwam moeten in de gaten worden gehouden aangezien de zwam de boom kan aantasten. Maar het is absoluut niet nodig om de zwammen te verwijderen. De oranje oesterzwam groeit op dood hout, bijvoorbeeld van de beuk. Het is een fraaie paddenstoel met een onaangename geur. Deze soort is gebaat bij voldoende dood hout in bossen en parken. De soort is de laatste jaren algemener geworden en is onder andere in Amelisweerd ontdekt.

Paddenstoelen in grasland

Tot slot de grauwe wasplaat. Deze groeit niet op of nabij bomen, maar in niet te voedselrijke, onbemeste en als hooiland beheerde graslanden. Vaak groeien daar meer bijzondere fel gekleurde wasplaten. Voorbeelden van dit soort graslanden zijn de Zilveren Schaats en de Helweide (Amelisweerd). Een consequent beheer door maaien en afvoeren, eventueel beperkte schapenbegrazing, en het zo min mogelijk verstoren van de bodem is belangrijk voor deze paddenstoelen.

Ongewervelde dieren

Gevlekte witsnuitlibel *Leucorrhinia pectoralis*

Kenmerken

Van de ongeveer 25 in Utrecht voorkomende soorten libellen onderscheidt deze fraaie libel zich door het witte gezicht en het zwarte lijf met bovenop grote (bruin)gele vlekken. Deze soort lijkt op andere soorten witsnuitlibellen – vooral de ook soms in Utrecht voorkomende Noordse witsnuitlibel. De vliegtijd is april-juli.

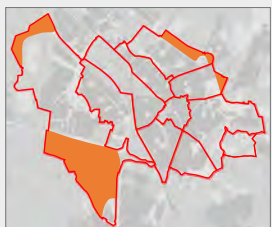
Verspreiding

Momenteel is alleen een populatie bekend uit het Noorderpark en Gagelbos. Daar leeft de gevlekte witsnuitlibel bij schone en heldere wateren met een goed ontwikkelde oever- en moerasbegroeiing. Soms duikt de soort op bij grote, goed ontwikkelde poelen in de stad zoals in het Beatrixpark.

Aandachtspunten

De gevlekte witsnuitlibel komt voor in schone, heldere wateren met een goed ontwikkelde oeverbegroeiing. Dit zijn bijvoorbeeld geïsoleerde poelen en watergangen die niet continu doorstroomd worden met te voedselrijk, gebiedsvreemd water. Het langer vasthouden van kwel en regenwater kan gunstig zijn voor deze en veel andere soorten. Daarnaast is gefaseerd beheer van de oever- en moerasvegetatie belangrijk: bij elke beurt een deel onaangeroerd laten.

Ongewervelde dieren

Platte schijfhoren *Anisus vorticulus*

Kenmerken

De platte schijfhoren is een heel klein, tot 6 mm groot waterslakje. Het platte huisje heeft maximaal vijf windingen. Herkenning is alleen mogelijk door deskundigen in verband met sterk gelijkende soorten.

Verspreiding

Sloten die sterk begroeid zijn met waterplanten en algen en kleine wateren met kleiige of venige bodem en matig voedselrijk water, vormen het belangrijkste leefgebied. De soort is niet uit de stad bekend, maar komt voor in bijvoorbeeld de polders Rijnenburg en Reijerscop en het Noorderpark. De verspreiding is nog niet goed in beeld.

Aandachtspunten

Wateren waarin platte schijfhoren voorkomt dienen altijd gefaseerd geschoond en gebaggerd te worden, waarbij delen van de onderwatervegetatie worden gespaard.

Ongewervelde dieren

Kattenstaartdikpoot >

Ongewervelde dieren

Grote klokjesbij >

Wilde bijen

Kenmerken

In Utrecht leven ongeveer 125 soorten wilde bijen, meer dan een derde van het aantal soorten dat in Nederland voorkomt. Daaronder zijn algemene soorten, die in veel tuinen en parken leven. Ook komen in de stad bijzondere en veel zeldzamere soorten voor. Zes daarvan zijn aangewezen als Utrechtse Soort: gewone slobkousbij, grote klokjesbij, kattenstaartdikpoot, klokjesdikpootbij, lathyrusbij en resedamaskerbij. Die zijn vaak afhankelijk van slechts één soort plant voor hun voedsel (nectar en stuifmeel) of stellen hoge eisen aan hun leefomgeving. Ze variëren in omvang van een paar millimeter tot bijna 2 cm. De meeste wilde bijen leven alleen, in tegenstelling tot de gedomesticeerde honingbij die in volken leeft.

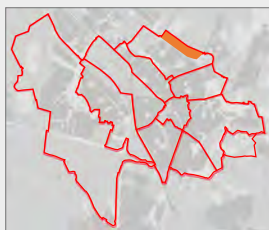
Verspreiding

Overall in de stad komen wilde bijen voor. In tuinen profiteren diverse soorten zoals klokjesbijen van een gevarieerd aanbod aan klokjes en andere bloeiende kruiden. In een aantal gebieden komt een hoge hoeveelheid verschillende soorten voor, waaronder ook veel bijzondere soorten. Dit zijn onder meer Lunetten en Maarschalkerweerd (forten, Beatrixpark), Fort Blauwkapel, omgeving Dominee Abernathylaan, het Maximapark en Amelisweerd. Deze gebieden kenmerken zich door een groot aanbod van wilde (inheemse) bloemen, structuurrijke en gevarieerde beplantingen en veel nestgelegenheid in de vorm van struiken en dood hout en bodem reliëf (stijlrandjes, zandhopen, kale grond e.d.).

Aandachtspunten

Wilde bijen zijn vooral geholpen met bloeiende inheemse kruiden, structuurrijke beplantingen en een gevarieerde en reliëfrijke bodem. Dit kan in de meeste parken en groengebieden gerealiseerd worden. Voor de Utrechtse Soorten is belangrijk dat voldoende grote kattenstaart, aardaker en veldlathyrus, klokjes, grote wederik, wilde reseda en wouw aanwezig is. Goed beheer is daarbij een sleutelfactor. Ook met bijenburchten kunnen omstandigheden voor bijen worden verbeterd. Enige terughoudendheid met het plaatsen van bijenkasten voor honingbijen is op zijn plaats, in verband met concurrentie met wilde bijen.

Ongewervelde dieren

Zwartsprietdikkopje *Thymelicus lineola*

Kenmerken

Het zwartsprietdikkopje is een van de kleinste van de ongeveer dertig in Utrecht voorkomende soorten dagvlinders. Met zijn zwart-omzoomde, oranje vleugels kan hij in Utrecht alleen met het groot dikkopje worden verward. Op de vleugels van die soort zitten echter lichte vlekjes, bovendien vliegt het groot dikkopje eerder in het seizoen. De vliegtijd van het zwartsprietdikkopje is eind juni-augustus.

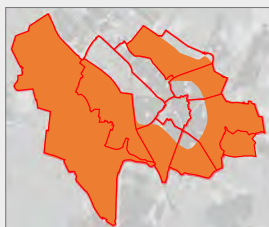
Verspreiding

Het zwartsprietdikkopje is opvallend zeldzaam in Utrecht en heeft het niet makkelijk. Alleen in het Noorderpark lijkt momenteel sprake van een standvastige populatie. Uit het Griftpark is de soort verdwenen en op andere locaties is sprake van zwervende exemplaren. Het zwartsprietdikkopje leeft vooral in kruidenrijke graslanden en ruigten.

Aandachtspunten

Het zwartsprietdikkopje zet in de zomer eitjes af op grassen, waaronder die van kroppaar en kweek. De eitjes overwinteren en komen pas uit in het voorjaar. Omdat de eitjes vaak vrij hoog in de grassen worden afgezet, is het belangrijk om kruidenrijk grasland en ruigten gefaseerd te maaien en delen van de vegetatie in de winter over te laten staan.

Vissen

Bittervoorn *Rhodeus amarus*

Kenmerken

De bittervoorn is een klein, tot 10 cm lang visje met een hoge rug en een opvallende blauwe streep over de zijkant van het achterlijf. De soort is afhankelijk van de aanwezigheid van grote zoetwatermosselen, waarin de eitjes worden afgezet.

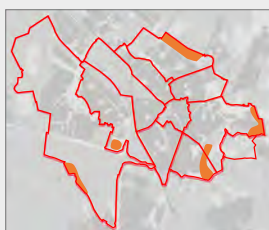
Verspreiding

De bittervoorn komt voor in allerlei watertypen, waaronder sloten, weteringen, grachten, singels, Kromme Rijn en Vecht. De soort is in Utrecht niet zeldzaam en bereikt hoge dichtheden in de kleipolders aan de westkant van de stad. Kan tot in het centrum worden aangetroffen.

Aandachtspunten

Bij baggeren en schonen is het belangrijk om zoetwatermosselen zoveel mogelijk te behouden. Vraag aan de uitvoerder om grote mosselen zoveel mogelijk weer terug te plaatsen in het water.

Vissen

Grote modderkruiper *Misgurnus fossilis*

Kenmerken

De grote modderkruiper is een tot 30 cm lange, bodembewonende vis. Opvallend zijn de oranjegele en bruine strepen op de zijkant van het palingachtige lijf en de tien baarddraden rond de mond.

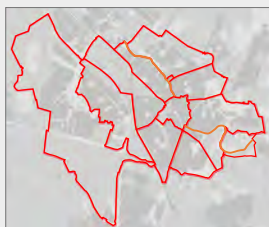
Verspreiding

Dicht begroeide sloten zijn het belangrijkste leefgebied. In Utrecht is de soort zeer zeldzaam en bekend van Polder Strijkviertel, de zuidrand van Polder Rijnenburg, het Noorderpark, de omgeving van Lunetten en het Utrecht Science Park.

Aandachtspunten

De grote modderkruiper is zeer gevoelig voor intensief beheer van watergangen. Het is belangrijk om altijd gefaseerd te werken en sloten voor langere tijd met rust te laten zodat ze deels kunnen dichtgroeien.

Vissen

Rivierdonderpad *Cottus perifretum*

Kenmerken

De rivierdonderpad is een klein tot 15 cm lang bodemvisje met een brede kop. Opvallend zijn de grote borstvinnen. Door het ontbreken van een zwemblaas is het een slechte zwemmer. Voortplantingsperiode maart-mei.

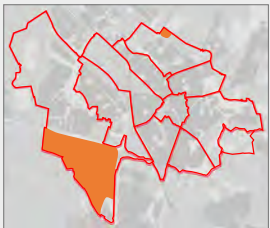
Verspreiding

De soort leeft in ondiepe (oever)zones van plassen, vaarten en kanalen op harde bodems. Ook bij bruggetjes en duikers van sloten. Belangrijk is de aanwezigheid van steen, puin, turfbrokken, boomwortels en dergelijke om onder te schuilen. In Utrecht vermoedelijk zeldzamer geworden door concurrentie met exotische grondels.

Aandachtspunten

De rivierdonderpad schuilt graag onder objecten. Het is dan ook belangrijk om bij baggerwerkzaamheden niet alle puin te verwijderen en stenige of puinrijke oeverzones zoveel mogelijk te ontzien. En bij inrichting van (natuurvriendelijke) oevers te voorzien in elementen voor onderwaternatuur.

Amfibieën en reptielen

Heikikker *Rana arvalis*

Kenmerken

De heikikker is een vrij kleine, (licht)bruin gekleurde kikker met (meestal) een opvallende lichte streep op de rug. De mannetjes worden blauw in de paartijd en hebben een kenmerkende bubbelende roep. In Utrecht worden de eiklompjes vanaf eind maart tot half april afgezet. Kan worden verward met de algemeen in Utrecht voorkomende bruine kikker.

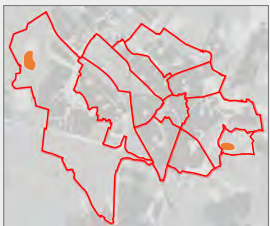
Verspreiding

De heikikker komt voor in veen- en komkleipolders, uiterwaarden en op de zandgronden. Rond Utrecht komt de soort verspreid voor, waaronder in de polders Rijnenburg en Reijerscop en lokaal in het Noorderpark. Komt niet voor in de stad.

Aandachtspunten

Voortplantingswateren niet schonen in periode half maart – half juli. Water- en oevervegetatie altijd gefaseerd maaien. De heikikker heeft baat bij de aanwezigheid van structuurrijke oevers.

Amfibieën en reptielen

Kamsalamander *Triturus cristatus*

Kenmerken

De kamsalamander is een grote watersalamander, die zijn naam dankt aan de kam op de rug van de mannetjes in het voorjaar. De oranje buik is bezet met grote, zwarte vlekken. De rugzijde van de dieren is overwegend donker (zwart) en bezet met kleine bobbeltjes. De ook in Utrecht voorkomende kleine watersalamander is veel kleiner. Ook de Alpenwatersalamander komt (in toenemende mate) in Utrecht voor, maar die heeft een ongekleurde buik.

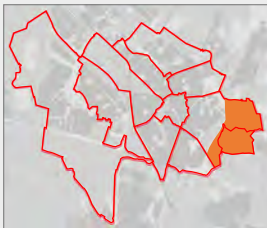
Verspreiding

De soort leeft in kleinschalig landschap, met afwisseling van bos, struweel en grasland. In Utrecht zeer zeldzaam en alleen bekend van Landgoed Haarzuilens en Amelisweerd. De kamsalamander is in grote mate afhankelijk van de aanwezigheid van visvrije poelen en slootjes in zijn leefgebied.

Aandachtspunten

Onderhoud aan voortplantingswater gefaseerd uitvoeren in september-oktober en regelmatig vrijmaken van (houtige) begroeiing. Extensief beheren van vegetatie rond poelen. Bij aantasting kunnen nieuwe poelen worden aangelegd, met een minimale oppervlakte van 300 vierkante meter.

Amfibiën en reptielen

Poelkikker *Pelophylax lessonae*

Kenmerken

De poelkikker is een kleine, groene kikker. De mannetjes zijn in de paartijd opvallend licht (geel) gekleurd. De soort lijkt sterk op de ook in Utrecht voorkomende groen gekleurde bastaardkikker en meerkikker. De ratelende roep is te horen in de voortplantingsperiode, vanaf eind april tot in juli.

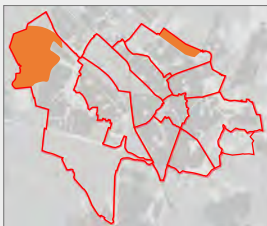
Verspreiding

Momenteel alleen bekend van Amelisweerd en Rhijnauwen. Rond Utrecht komt de poelkikker verder voor op de hogere zandgronden en in komklei-polders, vooral ten noorden en oosten van de stad. De poelkikker kan worden verwacht bij schone slootjes en poelen. De soort is momenteel niet uit de gemeente bekend.

Aandachtspunten

Onderhoud aan voortplantingswater en poelen gefaseerd uitvoeren in de periode september-oktober. Omdat de poelkikker op het land overwintert in muizenholen en andere locaties onder de grond, is het belangrijk de omgeving van de poelen zo min mogelijk te verstoren. Het aanleggen van takkenrillen en struweel rond poelen is gunstig voor kikkers, salamanders en padden.

Amfibiën en reptielen

Rugstreeppad *Epidalea calamita*

Kenmerken

De rugstreeppad is een beige tot lichtbruin gekleurde pad met een opvallende gele streep over de rug. De huid is bezaaid met groene vlekjes en kleine, deels rood aangelopen bultjes. Heeft een opvallende en ver dragende roep. Voortplanting april-juli.

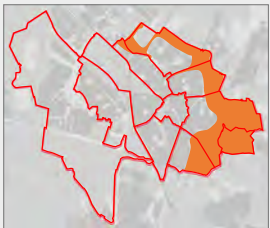
Verspreiding

De rugstreeppad komt voor in veenweidepolders, uiterwaarden en op de zandgronden. Binnen gemeente Utrecht in het Noorderpark en Vleuten-De Meern. Kan als pionier snel opduiken op braakliggende en bouwterreinen.

Aandachtspunten

Rugstreeppadden vestigen zich snel op zanderige terreinen met poeltjes en plasjes. Voortplantingswateren mogen niet geschoond of gebaggerd worden in de periode half april tot half augustus. Aangezien de volwassen dieren zich overdag rond de wateren ingraven, is het belangrijk om geen grondwerkzaamheden uit te voeren in de omgeving van de poelen.

Amfibiën en reptielen

Ringslang *Natrix helvetica*

Kenmerken

Tot maximaal 120 cm lange, overwegend (donker)grijs gekleurde slang. De buikzijde is geblokt zwart-wit gekleurd. Kenmerkend is de gele ringvormige vlek achter de kop. Zet eieren af in broeihopen, die uitkomen in augustus.

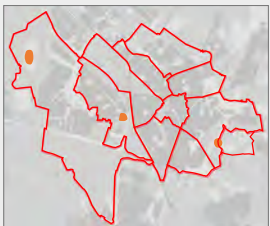
Verspreiding

De ringslang is de enige in het wild voorkomende slang in Utrecht. De soort komt voor in de oostelijke en noordelijke stadsrand, in de grotere en waterrijke groenstructuren als het Noorderpark, Fort Blauwkapel, Amelisweerd en de omgeving van Rijsweerd. De soort lijkt zich uit te breiden in de omgeving van Zuilen.

Aandachtspunten

De ringslang profiteert van het aanleggen van broeihopen. Die kunnen met vrijwilligers worden onderhouden. In gebieden met de ringslang is het belangrijk om nabij wateren niet te snel te maaien en bij voorkeur iets hoger te maaien (10 cm) zodat dieren kunnen vluchten. Delen van de (oever)vegetatie laten staan als schuilplaats. Goed opletten bij (maai) werkzaamheden rond broeihopen.

Vogels

Blauwe reiger *Ardea cinerea*

Kenmerken

De blauwe reiger is een grote, lichtgrijs-blauw gekleurde vogel met forse snavel. Kolonievogel; onder de nesten zijn veel poepsporen en prooiresten (braakballen) te vinden. Broedtijd februari-juni.

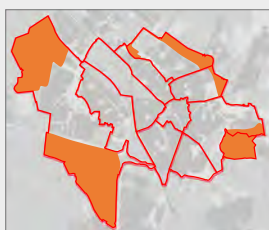
Verspreiding

De soort komt veel voor bij wateren in en rond de stad. Blauwe reigers broeden in kolonies en maken grote nesten in bomen. Kolonies zijn bekend van Landgoed Voorn, Fort Ruigenhoek en Oud-Amelisweerd.

Aandachtspunten

De kolonies zijn relatief gevoelig voor verstoring en verlangen rust. Het is belangrijk om bomen met nesten zoveel mogelijk te sparen en te blijven zorgen voor voldoende hoge bomen.

Vogels

Boerenzwaluw *Hirundo rustica*

Kenmerken

De boerenzwaluw is een zwart-wit getekende zwaluw met rode wanglekken en gevorkte staart. De komvormige nestjes worden onder overkappingen als schuren en carports gemaakt. Broedtijd april-juli.

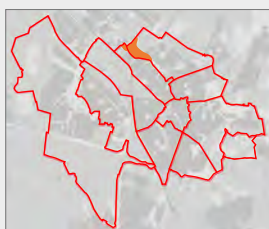
Verspreiding

De boerenzwaluw is sterk gebonden aan agrarische activiteit, specifiek veeteelt, in verband met prooiaanbod (vliegen) en nestgelegenheid (schuren, stallen e.d.). De soort komt alleen voor in het buitengebied, waarbij Polder Rijnenburg het belangrijkste leefgebied vormt.

Aandachtspunten

Met het plaatsen van speciale nestkommetjes onder een fors bemeten dak overstek of onder balkons, bruggetjes of sluizen kan alternatieve nestgelegenheid worden geboden. Belangrijk is dat daarbij in de directe omgeving voldoende foerageergebied voor handen is in de vorm van open water en bloeiende bermen en graslanden.

Vogels

Boomvalk *Falco subbuteo*

Kenmerken

Kleine valk met donkergrijze rug en lichte, gevlekte buik. De veren rond de poten en staartbasis zijn roestbruin van kleur. Jaagt op grote insecten (libellen) en vogels. Broedtijd juni-juli.

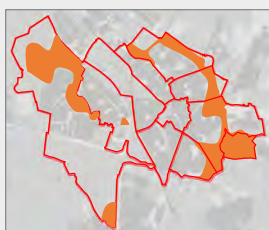
Verspreiding

De boomvalk broedt in oude (kraaien)nesten. In Utrecht zeer zeldzame broedvogel en slechts bekend van enkele locaties in de stad.

Aandachtspunten

Nesten van de boomvalk zijn jaarrond beschermd. De boomvalk is verstoringsgevoelig nabij de broedlocatie. Het is belangrijk om bij kap- en snoeiwerkzaamheden nabij broedplaatsen oude nesten in bomen te behouden.

Vogels

Bosuil *Strix aluco*

Kenmerken

De bosuil is een tamelijk forse uil met een ronde kop zonder pluimpjes en zwarte ogen. Het verenkleed is grijs tot bruin van kleur. Broedtijd maart-juni.

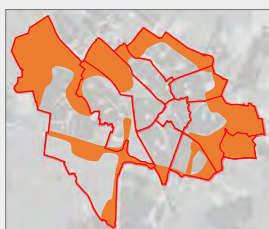
Verspreiding

De soort broedt in boomholten in de grotere stadsparken, op begraafplaatsen en in bossen. Komt in Utrecht vooral voor in de grotere parken en groengebieden in de stadsrand.

Aandachtspunten

Voorafgaand aan het vellen of kandelabereren van oude bomen met holten een controle uitvoeren op aanwezigheid van bosuilen. Zorgen voor voldoende rust en dekking rond de nestlocatie.

Vogels

Buizerd *Buteo buteo*

Kenmerken

De buizerd is een forse, tot bijna 60 cm grote roofvogel met meestal een bruine rugzijde en lichtgekleurde buik. De staartveren zijn gebandeerd. De buizerd is zowel aaseter (wegslachtoffers) als jager (wormen, mollen, muizen, kikkers etc.). Broedtijd maart-juni.

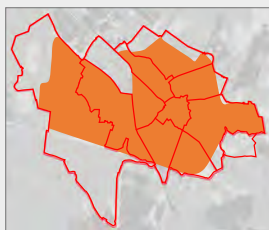
Verspreiding

De soort broedt in hoge bomen in de stadsrand of grotere parken, zoals het Maximapark. Over het algemeen zijn het meestal slecht toegankelijke locaties met voldoende rust, zoals dichte bosgebieden (Amelisweerd, Haarzuilens, Gagelpolder) en bosjes langs snelwegen. Verder komen ze vrij algemeen voor rond Utrecht.

Aandachtspunten

Nesten van de buizerd zijn jaar rond beschermd. Bomen met nesten mogen niet gerooid of gesnoeid worden in de periode dat gebroed wordt en alleen met ontheffing. Zorg dat in de omgeving voldoende bomen aanwezig zijn voor alternatieve nestlocatie.

Vogels

Gierzwaluw *Apus apus*

Kenmerken

De gierzwaluw is een donkergekleurde vogel met een lichte keelvlak en smalle, sikkelvormige vleugels. De soort is een snelle vlieger en komt zelden aan de grond. Broedtijd mei-juli.

Verspreiding

De gierzwaluw broedt in gebouwen, vooral onder dakgoten, achter een regenpijp, in de oksels van een dakkapel, onder een nokpan, of in een gat in de muur en ook in neststenen. Deze broedvogel komt met name voor in wijken rondom het centrum van de stad en oudere wijken als Rivierenwijk en in Vleuten.

Aandachtspunten

Nesten van de gierzwaluw zijn jaarrond beschermd. Renovatiewerkzaamheden aan daken waarin gierzwaluwen broeden niet uitvoeren in de periode mei – juli. Zorgen voor nieuwe nestlocaties, bijvoorbeeld ingebouwde nestkasten.

Vogels

Grote gele kwikstaart *Motacilla cinerea*

Kenmerken

De grote gele kwikstaart is een vrij kleine, geel (buik) met grijs (rug) gekleurde vogel met lange staart. Het mannetje heeft 's zomers een zwarte keel. Broedtijd april-juli.

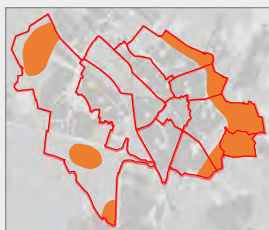
Verspreiding

De grote gele kwikstaart is gebonden aan water. Als broedvogel zeer zeldzaam in Utrecht, in oevers van kanalen en vaarten, nisjes, kunstwerken en (vervallen panden) langs het water. In de winter komen ze meer voor, vooral op platte daken.

Aandachtspunten

Nesten van de grote gele kwikstaart zijn jaarrond beschermd. Bij werkzaamheden aan beschoeiende oevers, kunstwerken en gebouwen langs water bedacht zijn op de aanwezigheid van de grote gele kwikstaart. De soort nestelt in speciale nestkasten, die bijvoorbeeld aan of onder bruggen kunnen worden aangebracht.

Vogels

Havik *Accipiter gentilis*

Kenmerken

De havik is een grote roofvogel met een lei- tot donkergrijze rugzijde en een witte gevlekte buikzijde. Boven de ogen loopt een witte streep. De vleugels zijn kort en afgerond, de gebandeerde staart is lang. Broedtijd april-juni.

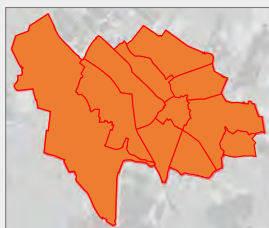
Verspreiding

De havik is een schuwe bosvogel, die broedt in grote nesten (horsten) in bomen. De havik laat zich steeds vaker in de stad zien. De broedlocaties beperken zich tot rustige bosgebieden buiten de stad.

Aandachtspunten

Nesten van de havik zijn jaarrond beschermd. De soort is gevoelig voor verstoring, rust rond de nestlocatie is voor de havik erg belangrijk.

Vogels

Huismus *Passer domesticus*

Kenmerken

De huismus is een stevig en gedrongen, grijsbruin gekleurde zangvogel. De soort valt vooral op door zijn 'getjilp'. Broedtijd april-juli.

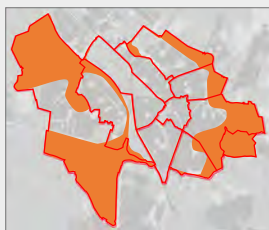
Verspreiding

De huismus is sterk gebonden aan bebouwing. De soort broedt onder dakpannen en andere kleine ruimten en nisjes in gebouwen. Het is belangrijk dat in de omgeving voldoende schuilplekken aanwezig zijn in de vorm van struiken, hagen en gevelbegroeiing. In Utrecht is dit een broedvogel met een verspreiding over de gehele stad, maar met het zwaartepunt aan de west- en noordkant van de stad. In de binnenstad en aan de zuidzijde komen ze in aanzienlijk beperktere mate voor.

Aandachtspunten

Nesten van de huismus zijn jaarrond beschermd. Ook struiken en gevelbegroeiing nabij de nesten waar de mussen vaak in schuilen zijn beschermd zijn. Versturende werkzaamheden aan en nabij de nestplaatsen alleen uitvoeren buiten het broedseizoen, bij aantasting voorzien in nieuwe nestplaatsen (nestkasten) en groencompensatie (grote, dichte/wintergroene struiken).

Vogels

Kerkuil *Tyto alba*

Kenmerken

De kerkuil is een opvallend licht gekleurde uil, met een roestbruine bovenzijde en licht-bruine (meestal) of witte onderzijde. Het gezicht is hartvormig. Broedtijd april-juni.

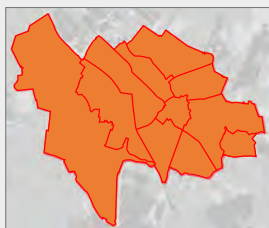
Verspreiding

De kerkuil broedt voornamelijk op en rond gebouwen, meestal boerderijen, op donkere plaatsen in schuren, stallen, zolders, torens en dergelijke. Vaak in speciale nestkasten. Komt verspreid voor rond Utrecht.

Aandachtspunten

Nesten van de kerkuil zijn jaarrond beschermd. Bij verlies van nestlocaties kunnen ter compensatie nestkasten worden geplaatst op geschikte locaties langs de stadsrand. Kerkuilen worden relatief veel aangereden in het verkeer. Dit komt doordat ze jagen vanaf lage paaltjes of borden in de berm als uitkijkpost. Hiervoor worden draaiende rollers geplaatst op hectometerpaaltjes en vervangende zitpalen toegepast op veilige locaties.

Vogels

Kleine karekiet *Acrocephalus scirpaceus*

Kenmerken

De kleine karekiet is een gelig bruine vogel met een zeer kenmerkende zang ('krr-krr-kiet-kiet-kiet'). Het is de talrijkste rietzangvogel, die broedt in rietoevers bij plassen, in parken en langs wateren in woonwijken. Broedtijd vanaf half mei tot in juli.

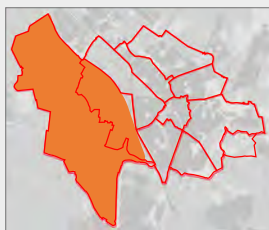
Verspreiding

De kleine karekiet komt op veel plaatsen voor, met name in parken en plassen in de stadsrand, maar ook binnenstedelijk langs wateren met een paar vierkante meter riet. In het algemeen geldt: hoe meer riet, hoe meer kleine karekiet.

Aandachtspunten

Het aanleggen van natuurvriendelijke oevers en stimuleren van riet is gunstig voor de kleine karekiet. Op locaties waar de kleine karekiet broedt mag het riet pas na eind augustus worden gemaaid. Het aanplanten en behouden van wilgen nabij de rietoevers versterkt het leefgebied.

Vogels

Oeverzwaluw *Riparia riparia*

Kenmerken

De oeverzwaluw is een grijsbruin gekleurde, kleine zwaluw met witte buik en donkere keelband. Broedtijd april-augustus.

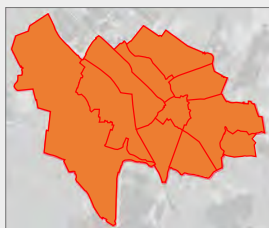
Verspreiding

Oeverzwaluwen broeden in kolonies in zelfgemaakte gangen in steile oevers en zandhopen. De soort duikt dan ook vaak op bij bouw- en graafwerkzaamheden. Kolonies komen vooral voor aan de westzijde van Utrecht, waar veel grondverzet plaatsvindt en geschikte nestplaatsen ontstaan. Aan de Haarrijnse Plas en Nedereindse Plas liggen oeverzwaluwwallen welke goed in gebruik zijn.

Aandachtspunten

De oeverzwaluw broedt van april tot in september. Op locaties waar werkzaamheden plaatsvinden in het broedseizoen kunnen zandhopen buiten het broedseizoen schuin worden afgewerkt of bedekt met landbouwfolie om te voorkomen dat ze als broedplaats gebruikt gaan worden. Eventueel kan tijdelijk een zandberg met steil afgewerkte zijde worden aangeboden als alternatieve broedlocatie.

Vogels

Ransuil *Asio otus*

Kenmerken

De ransuil is een vrij grote, bruine uil met kenmerkende oorstekende pluimpjes, een licht gezicht en oranje ogen (iris). De roep van deze uil valt niet altijd op, in tegenstelling tot de kenmerkende piepende bedelroep van de jongen. Broedtijd maart-juli.

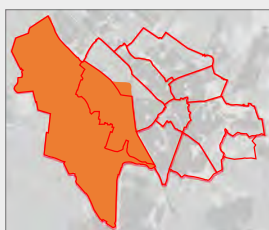
Verspreiding

De ransuil broedt in oude nesten van kraaiachtigen en roofvogels, in open bos tot vrij open gebied en vaak in naaldbomen. In groot, aaneengesloten bos ontbreekt hij veelal. Hij jaagt boven akkers, weilanden en andere lage vegetaties. Verspreid broedend langs de rand en in het buitengebied van Utrecht, ook in woonwijken. In de winterperiode verzamelen de vogels zich in vaste roestbomen, soms met tientallen tegelijk. Onder roestbomen liggen veel braakballen.

Aandachtspunten

Het behouden van oude nesten van kraaiachtigen of roofvogels is belangrijk, omdat de ransuil niet zelf een nest maakt. Daar waar oude nesten verwijderd moeten worden, kunnen kunstnesten worden geplaatst. Ook roestbomen dienen behouden te blijven als verblijfplaats.

Vogels

Roek *Corvus frugilegus*

Kenmerken

Grote, zwarte kraaiachtige die makkelijk herkend kan worden aan de grijswitte kale huid rond de snavelbasis. Broedt in kolonies. Broedtijd maart-mei.

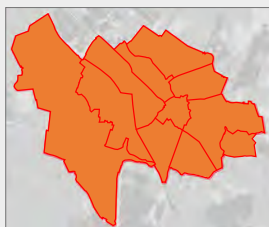
Verspreiding

De roek is als koloniebroeder aangewezen op boomgroepen. Vaak populieren in open (agrarisch) landschap, langs snelwegen. Rond Utrecht vooral langs de west-, zuid- en zuidoostzijde.

Aandachtspunten

Nesten van de roek zijn jaarrond beschermd. Werkzaamheden aan bomen met roekennesten mogen alleen plaatsvinden buiten het broedseizoen en met ontheffing. Aanbevolen wordt de oude nesten zoveel mogelijk te sparen, aangezien deze ook door andere vogels (bijvoorbeeld ransuil en boomvalk) gebruikt kunnen worden.

Vogels

Spechten

Kenmerken

Spechten kenmerken zich door forse snavels, waarmee ze in staat zijn holten in bomen te hakken. In Utrecht komen vier soorten spechten voor: groene specht (vrij algemeen), kleine bonte specht (zeldzaam), middelste bonte specht (incidenteel) en grote bonte specht (algemeen). Broedtijd: maart-juni.

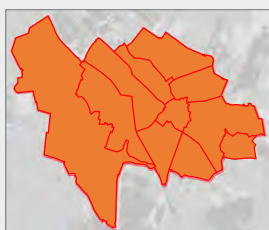
Verspreiding

Spechten komen voor op locaties met veel bomen: grote tuinen, parken, lanen, plantsoenen en de bosgebieden rond de stad. De grote bonte specht en groene specht komen voor tot in het centrum van de stad. De kleine bonte en middelste bonte specht zijn veel zeldzamer en komen nagenoeg alleen voor in de landgoederen en natuurgebieden in de stadsrand.

Aandachtspunten

Aanbevolen wordt om bomen met holten, staande dode bomen en grote dode takken in bomen te sparen, indien de veiligheid dat toelaat. In situaties wanneer de veiligheid in het gedrang komt kan de boom eventueel worden afgezaagd tot een hoogte van zes meter. Bomen met spechtenholten alleen kappen buiten het broedseizoen en na controle op aanwezigheid van spechten, vleermuizen en andere dieren.

Vogels

Sperwer *Accipiter nisus*

Kenmerken

De sperwer is een vrij kleine roofvogel met gebandeerde (gevlekte) buik en grijze rug. Hij jaagt voornamelijk op kleine zangvogels, waaronder spreeuwen en mussen. Broedtijd: april-juni.

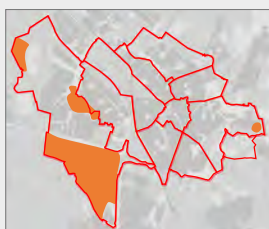
Verspreiding

De soort broedt in nesten (horsten) in bomen, vaak in naaldbomen. De sperwer is zeldzaam in Utrecht, en zit vooral in grotere parken, ook in de stad, bos en struweel langs de rand van de stad en langs snelwegen. Komt dikwijls in tuinen om te jagen op (zang-)vogels.

Aandachtspunten

Het nest van de sperwer is jaarrond beschermd. Nestlocaties zoveel mogelijk met rust laten en altijd zorgen voor voldoende dekking in de vorm van bomen en (dichte) struiken rond de nestlocatie.

Vogels

Steenuil *Athene noctua*

Kenmerken

De steenuil is een klein, gedrongen uiltje met brede, afgeronde vleugels. Hij vliegt in een kenmerkende, lage, golvende vlucht. Het voedsel van de steenuil is gevarieerd en bestaat uit wormen, insecten, muizen, amfibieën en kleine vogeltjes. Broedtijd april-juli.

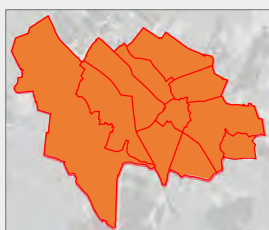
Verspreiding

De steenuil is een karakteristieke soort voor open, kleinschalige agrarische landschappen in het rivierengebied van Kromme Rijn, Leidsche Rijn en Oude IJssel. Nesten worden gemaakt in knotbomen, schuren, stallen en nestkasten. Vooral te vinden in de poldergebieden en parken ten westen van de A2 en rond het USP.

Aandachtspunten

Het nest van de steenuil is jaarrond beschermd. Voorafgaand aan sloop en renovatie van schuurtjes en boerderijen in het buitengebied, kap en onderhoud van oude knotwilgen, een controle uitvoeren op aanwezigheid van steenuilen en nestkasten ter compensatie aanbieden.

Vogels

Ijsvogel *Alcedo atthis*

Kenmerken

De ijsvogel is een bont, oranje-blauw gekleurde vogel met een opvallend grote snavel. De soort leeft van vis en is daardoor sterk aan water gebonden. Broedtijd maart-juli.

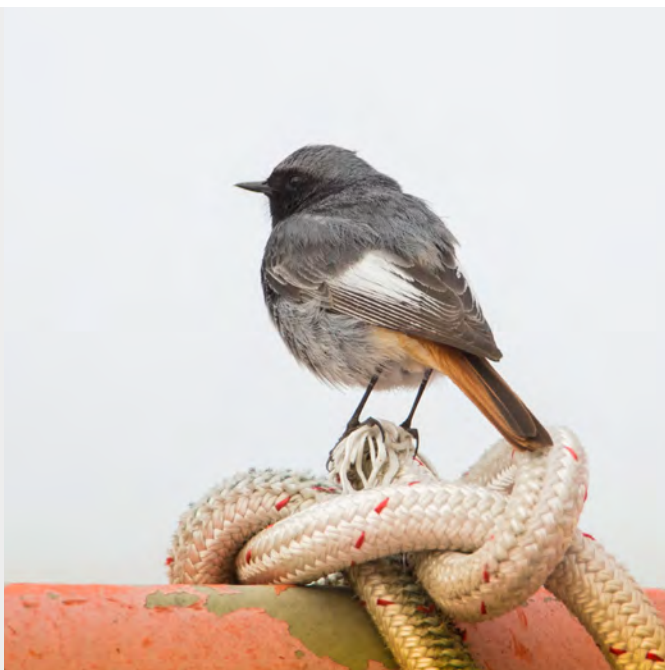
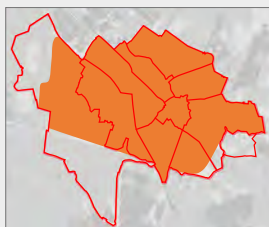
Verspreiding

Ijsvogels graven nestgangen in steile oevers en boomwortelkluiten. De soort kan boven de meeste wateren in de stad worden waargenomen. Broedt voornamelijk op rustige locaties, bijvoorbeeld op de landgoederen, in parken en op en rond de forten.

Aandachtspunten

Broedende ijsvogels hebben vooral rust nodig en zijn gevoelig voor (visuele) verstoring. De soort maakt vrij makkelijk gebruik van kunstmatige nestlocaties, zoals speciale ijsvogelwanden.

Vogels

Zwarte roodstaart *Phoenicurus ochruros*

Kenmerken

De zwarte roodstaart is een kleine, blauwgrijs (mannetje) of bruingrijs (vrouwje) gekleurde vogel met oranje-bruine staart. Broedtijd april-juni.

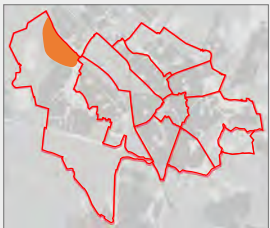
Verspreiding

De zwarte roodstaart is sterk gebonden aan gebouwen. Daar broedt de soort in kleine nisjes, op balken en andere overdekte situaties, vaak in de buurt van industrieterreinen of nieuwbouw. Broedt bij voorkeur nabij warme en lichte biotopen. Zwarte roodstaarten verdwijnen weer als het te groen wordt. Broedt ook in boomholten. In Utrecht vrij zeldzaam en vooral te zien en horen vanaf hoge zangposten bij grote gebouwen zoals Utrecht Centraal, Lage weide of in Leidsche Rijn.

Aandachtspunten

Bij sloop en renovatie van gebouwen in het broedseizoen vooraf eerst beoordelen of broedende vogels aanwezig zijn. Voor de zwarte roodstaart kunnen speciale kastjes worden opgehangen en in nieuwbouw nestplaatsen worden ingebouwd. Profiteert van het aanleggen van bruine en groene daken.

Zoogdieren

Bever *Castor fiber*

Kenmerken

De bever is een groot, bruin gekleurd zoogdier met een brede, afgeplatte staart. Hij is nachtactief en wordt daarom niet vaak gezien. Hij verradt zijn aanwezigheid voornamelijk door zijn kenmerkende vraatsporen aan takken en (omgevallen) bomen en aan zijn burchten, die worden gemaakt van takken. Vaak zijn bij de burchten ook 'beverglibanen', waar de dieren het water in- en uitgaan.

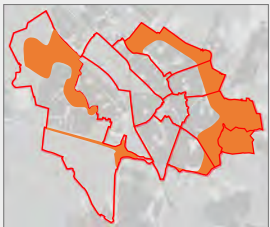
Verspreiding

De bever is alleen bekend van de omgeving van de Haarrijnse Plas. Gelet op zijn landelijke opmars en de hoeveelheid geschikt leefgebied rond de stad is het aannemelijk dat hij zich verder zal verspreiden. Bijvoorbeeld langs de Kromme Rijn, in het Maximapark en de Ruigenhoekse Polder.

Aandachtspunten

De bever is niet heel verstoringgevoelig, maar heeft wel rustige plekjes nodig voor het bouwen van een burcht. Bijvoorbeeld in de vorm van slecht toegankelijke bosjes langs het water of niet toegankelijke terreindelen. Ook voldoende foerageergebied nabij zijn burcht is belangrijk. De bever veroorzaakt schade aan bomen. Ter bescherming van monumentale bomen kunnen maatregelen worden getroffen.

Zoogdieren

Boommarter *Martes martes*

Kenmerken

De boommarter is een grote, donkerbruine marter met ronde oren, donkere snoet, lange staart en geelbruine keelvlek. Het voedsel bestaat voornamelijk uit dierlijk materiaal (eekhoorns, muizen, eieren, insecten), maar ook fruit en paddenstoelen worden gegeten. De soort verradt zijn aanwezigheid onder andere met keutels in de oksels van bomen. In maart-april worden de jongen geboren.

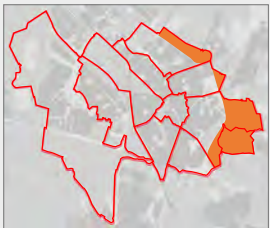
Verspreiding

Boommarters leven voornamelijk in en rond (oude) bossen, maar worden steeds vaker ook in meer open en waterrijke gebieden waargenomen. De soort nestelt vooral in boomholten. De laatste jaren breidt de boommarter zich uit en hij is inmiddels op veel locaties rond de stad waargenomen. Ook in de stad worden af en toe dieren gezien. De boommarter wordt helaas regelmatig als verkeersslachtoffer gemeld, bijvoorbeeld op de snelwegen rond de stad.

Aandachtspunten

Boommarters maken vooral nesten in bomen en het is dan ook belangrijk om voorafgaand aan de kap van oude bomen met holten een controle uit te laten voeren. Eventueel kunnen speciale boommarternestkasten worden geplaatst om het aantal holten op peil te houden. Op locaties met veel verkeersslachtoffers zijn faunapassages boven of onder weg gewenst.

Zoogdieren

Das *Meles meles*

Kenmerken

De das is een overwegend grijs gekleurde marterachtige, met zwart-wit gestreepte koptekening en zwarte buikzijde en poten. De soort woont in zelf gegraven burchten, die meestal goed verscholen liggen in dicht struweel of andere slecht toegankelijke locaties waar weinig mensen komen. Zoekt voedsel in bossen, op weilanden, akkers, bermen en velden. In januari-februari worden de jongen geboren.

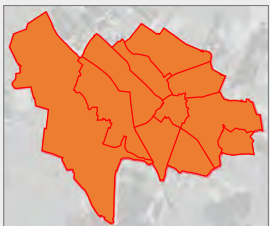
Verspreiding

De das leeft in Utrecht in het agrarische en groengebied langs de hele noord- en oostzijde van de stad. Burchten zijn onder meer bekend van Fort Ruigenhoek, Fort bij Rijnauwen, Amelisweerd en het talud van de A27.

Aandachtspunten

Het is belangrijk om (de omgeving van) dassenburchten niet te verstoren, voldoende dekking te behouden en de toegankelijkheid te beperken. Met het plaatsen van planken over slootjes en het maken van doorgangen in hekwerk kan de das zich makkelijker door het landschap verplaatsen. Het aanleggen van faunapassages onder (drukke) wegen helpt goed in het beperken van verkeersslachtoffers.

Zoogdieren

Egel *Erinaceus europaeus*

Kenmerken

De egel is met zijn kenmerkende gestekelde vacht een goed herkenbare soort. De dieren worden tot ongeveer 30 cm groot en kunnen zich bij gevaar bolvormig oprollen.

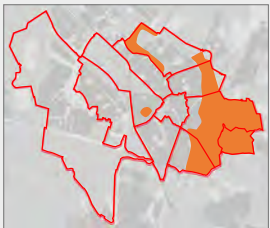
Verspreiding

De egel komt overal in de stad voor, maar lijkt grotendeels te ontbreken in de binnenstad. Het is bij uitstek een soort van tuinen, parken en groengebieden met voldoende dekking in de vorm van struiken en bosjes.

Aandachtspunten

De egel houdt van dekking in de vorm van struiken en takken- en bladhopen. Houd dus rekening met aanwezigheid van de egel bij het opruimen van deze structuren en leg ze aan waar dat kan om egels te beschermen. Zeker in de winter zijn egels kwetsbaar, laat bladhopen dan zoveel mogelijk liggen. Egels maken goed gebruik van faunapassages, zoals loopplanken onder bruggen.

Zoogdieren

Eekhoorn *Sciurus vulgaris*

Kenmerken

De eekhoorn is een oranjebruin gekleurd knaagdier met een lange pluimstaart en pluimpjes op de oren. Het voedsel bestaat uit plantaardig en dierlijk materiaal. Voortplanting van januari tot maart en mei tot september.

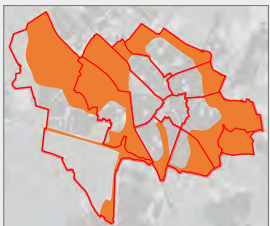
Verspreiding

Eekhoorns zijn gebonden aan bossen, vooral gemengde en naaldbossen op de zandgronden. Ook grote parken en tuinen vormen leefgebied. De bolvormige nesten worden in de kruin gebouwd, vaak dicht tegen de stam en zijn bedekt met bladeren. De eekhoorn wordt in Utrecht vooral in de oostelijke stadshelft waargenomen, waaronder de begraafplaatsen en volkstuincomplexen, Amelisweerd en Rijnauwen, Maarschalkerweerd en Park Bloeyendaal. Daarnaast komt hij voor in het Vechtzoompark en Oud Zuilen in Overvecht.

Aandachtspunten

De eekhoorn krijgt al in februari jongen, voer onderhoud aan bomen met holten of (mogelijke) nesten dus bij voorkeur uit in het najaar tot uiterlijk eind januari. Met het aanplanten van bomenrijen en groenstroken, hazelaar, tamme kastanje en grove den wordt het leefgebied van de eekhoorn versterkt. Op plaatsen met regelmatig verkeersslachtoffers kan een touwbrug over de weg zorgen voor een veiligere oversteek.

Zoogdieren

Konijn *Oryctolagus cuniculus*

Kenmerken

Voor de meeste mensen is het konijn een bekende verschijning. Met zijn grote oren en korte staartje kan hij eigenlijk alleen met haas verward worden. Die is echter fors groter en heeft zwarte oorpunten. De aanwezigheid van de ronde keutels en holten verradt meestal de aanwezigheid van het konijn, evenals kort begraasde vegetaties. De burchten liggen vaak op slecht toegankelijke plaatsen, zoals taluds en onder bramen en struiken.

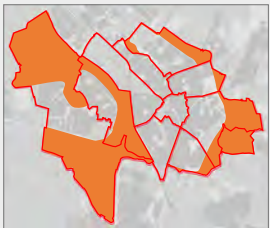
Verspreiding

Het konijn komt nog verspreid voor in de stad op zandige terreinen, maar ontbreekt in de binnenstad en de (vooorlogse) wijken daaromheen. Door verdichting van de stad en het omzetten van bedrijfsterreinen naar woonbuurten verdwijnt de soort. Hij weet zich nu vooral nog stand te houden langs infrastructuur (spoor- en snelwegen) en in de stadsrand. Bijvoorbeeld op en rond de forten en in parken en groengebieden. Ontbreekt nagenoeg in Polder Rijnenburg.

Aandachtspunten

Door verdichting en inbreiding, maar ook het opruimen van rommelhoekjes en intensivering van het gebruik van parken en groenstructuren staat het konijn in de stad onder druk. Dit kan ook gevolgen hebben voor de soorten die van konijnen leven, zoals bunzing en hermelijn. Het inpassen van leefgebied en voldoende dekking is daarom belangrijk, evenals het verbinden van groenstructuren.

Zoogdieren

Haas

Kenmerken

Zie konijn

Verspreiding

De haas is een bewoner van grasland en open gebied en komt algemeen voor in de weilanden, parken en landgoederen in de stadsrand. In Leidsche Rijn weet de soort zich te handhaven in resterende open gebieden en het Maximapark. De haas leeft solitair en is vooral actief in schemering en nacht. Overdag schuilt hij in heggen, houtwallen, bosranden en ruig gras.

Aandachtspunten

Een bedreiging voor de haas is verkeer. De soort maakt echter goed gebruik van faunapassages en ecoducten. Bij ruimtelijke ontwikkeling is het belangrijk om hazen een vluchtroute te bieden en te voorkomen dat zij op de weg belanden. Daarnaast kunnen hazen en hun jongen het slachtoffer worden van maaien. Bij maaien van grasland met hazen gebruik maken van een wildredder.

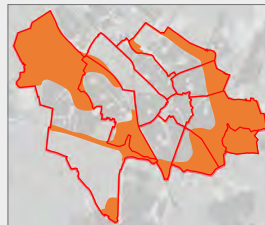
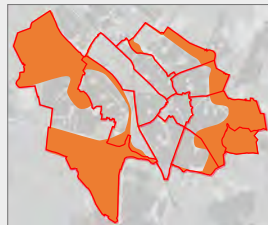
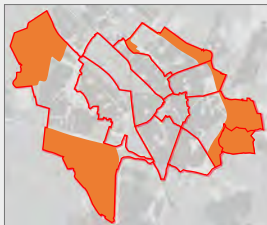
Zoogdieren

Hermelijn >

Kaartjes:
Verspreidings-
gebieden (v.l.n.r.)
- Hermelijn
- Bunzing
- Wezel

Kleine marterachtigen *Mustelidae*

Kenmerken

In Utrecht komen drie kleine marterachtigen voor: wezel, hermelijn en bunzing. De eerste twee zijn kleine, lichtbruin gekleurde soorten waarbij de hermelijn zich onderscheidt door zijn zwarte staartpunt. De bunzing is forser en heeft een overwegend donkerbruine vacht en een opvallende witte snuit met masker. Het zijn echte roofdierjes die voornamelijk leven van muizen, ratten en konijnen, maar ook ander voedsel eten als kikkers, vogels, eieren en zelfs bessen (bunzing).

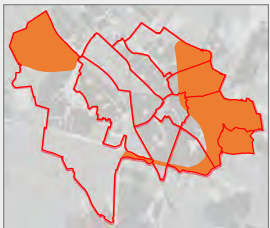
Verspreiding

De drie soorten komen overal rond de stad voor in gevarieerd en kleinschalig landschap maar zijn nergens talrijk. Ze kunnen tot diep in de stad doordringen mits daar voldoende schuilmogelijkheid en voedsel is, zoals in Maarschalkerweerd en het Maximapark.

Aandachtspunten

Marters profiteren van variatie: bosjes, graslanden, rommelhoekjes en schuilplaatsen in de vorm van takkenrillen en houtstapels. Ook verbindingen zijn belangrijk zoals hagen, overstaande vegetaties (gefaseerd maaien!) en natuurvriendelijke oevers. Faunapassages helpen om verkeersslachtoffers te voorkomen. Ruim in de kraamtijd (1 maart – 1 september) geen structuren op die als nestplaats gebruikt kunnen worden, zoals houtstapels, takkenrillen en rommelhoekjes.

Zoogdieren

Steenmarter *Martes foina*

Kenmerken

De steenmarter heeft het formaat van een slanke kat en lijkt sterk op de boommarter. Hij onderscheidt zich door zijn lichtere grijsbruine vacht met witte ondervacht, kleinere oren, roze snoet en een witte bef. Het voedsel is gevarieerd en bestaat uit dierlijk en plantaardig materiaal. In maart-april worden de jongen geboren.

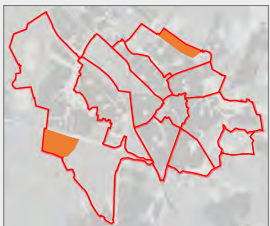
Verspreiding

De steenmarter is een cultuurvolger en komt veel voor in de omgeving van de mens. Hij nestelt regelmatig in schuurtjes, op zolders en andere bouwwerken. In Utrecht is de steenmarter al overal rond de stad aangetroffen, helaas ook regelmatig als verkeerslachtoffer. Ook diep in de stad is de soort al vastgesteld. Het is aannemelijk dat de populatie zich verder zal uitbreiden.

Aandachtspunten

De steenmarter heeft baat bij een gevarieerd landschap met voldoende bosjes en holle bomen, schuilplaatsen in de vorm van houtstapels of speciale nestkasten, fruitbomen en kleine landschapselementen als houtwallen en dichte beplanting.

Zoogdieren

Waterspitsmuis *Neomys fodiens*

Kenmerken

De waterspitsmuis is een forse, donkergrijs tot zwart gekleurde spitsmuis met witte buik. Opvallend zijn de stugge haren aan de staart en achterpoten. Voortplanting van april tot september.

Verspreiding

De waterspitsmuis leeft rond water en is gebonden aan schoon water met een rijke oever- en waterbegroeiing. Rond Utrecht is de soort zeer zeldzaam en recent alleen bekend van het Noorderpark en Polder Reijerscop. Mogelijk ook elders voorkomend in de polders aan de west- en zuidkant van de gemeente.

Aandachtspunten

Goede waterkwaliteit en gevarieerde oever- en moerasvegetaties zijn belangrijk voor de waterspitsmuis. In leefgebied van de waterspitsmuis altijd gefaseerd maaien en schonen van sloot- en oevervegetatie, zodat voldoende dekking overblijft.

Zoogdieren

Gewone dwergvleermuis >

Zoogdieren

Gewone grootoorvleermuis >

Vleermuizen

Kenmerken

In Utrecht komen ongeveer tien soorten vleermuizen voor: gewone dwergvleermuis (algemeen), ruige dwergvleermuis (algemeen), kleine dwergvleermuis (incidenteel), laatvlieger (zeldzaam), rosse vleermuis (zeldzaam), tweekleurige vleermuis (incidenteel), watervleermuis (zeldzaam), meervleermuis (incidenteel), franjestaart (zeer zeldzaam), baardvleermuis (zeer zeldzaam), vale vleermuis (incidenteel) en gewone grootoorvleermuis (vrij zeldzaam). Kleine droge keuteltjes of afgebeten vlindervleugels verraden de aanwezigheid van vleermuizen in spouwen, op zolders en in schuren. De kraamperiode loopt van mei tot in juli, de winterslaap van november tot eind maart. Voortplanting vindt vooral plaats in de periode van augustus tot in oktober.

Verspreiding

De gewone dwergvleermuis komt talrijk en verspreid in Utrecht voor. De soort verblijft in gebouwen (huizen, scholen, flats) en jaagt in tuinen en parken. De Inktpot is een van de grootste bekende winterverblijven van deze soort. Ook de laatvlieger, ruige dwergvleermuis en gewone grootoorvleermuis verblijven (deels) in gebouwen, maar zijn beduidend zeldzamer. Boombewonende soorten als rosse vleermuis en watervleermuis komen vooral voor op Landgoed Haarzuilens, in Oud-Zuilen en Amelisweerd en Rhijnauwen. De watervleermuis kan jagend boven veel stadswateren worden aangetroffen, tot boven de Oude Gracht in het centrum. Vooral de forten en lunetten hebben een belangrijke functie als winterverblijfplaats voor een groot aantal soorten. Ook in flatgebouwen en kantoorgebouwen kunnen winterverblijfplaatsen voorkomen.

Aandachtspunten

Voorafgaand aan sloop, renovatie en na-isolatie van gebouwen of (grootschalige) kap van (holle) bomen altijd onderzoek naar vleermuizen uitvoeren. Dit geldt ook voor het plaatsen van verlichting bij watergangen, bruggen, duikers, bossen en parken en in het buitengebied. Vleermuizen zijn gevoelig voor grootschalige ingrepen in het landschap, zoals de kap van lanen en bossen. Houd er rekening mee dat nader onderzoek veel tijd kost en gebonden is aan bepaalde tijden van het jaar.

7. Natuurinclusief ontwerpen

Biodiversiteit in de stad staat of valt met goed beheer en inrichting. Onze invloed op natuur in de stad is groot en kan met de juiste maatregelen heel positief zijn. Een natuurinclusieve stad betekent aandacht voor groen en biodiversiteit en het benutten van kansen.

Rekening houden met aanwezige planten en dieren is een gedragsregel die standaard onderdeel uitmaakt van onze werkzaamheden, plannen en bestekken. We kunnen echter veel meer doen voor planten en dieren in de stad. In elke buurt en in elk park liggen kansen om natuur te versterken. Dat geldt ook voor nieuwe ontwikkelingen en bouwplannen. Natuurinclusief ontwerpen betekent dat al in een vroeg stadium van een plan in beeld wordt gebracht welke natuurwaarden in en rond het plangebied aanwezig zijn en welke kansen verzilverd kunnen worden om natuur te versterken. Hieronder worden enkele maatregelen toegelicht die in de bestaande openbare ruimte of bij nieuwe plannen kunnen worden toegepast, voor meer natuur in de stad.

Bijenburcht

Wist je dat de meeste soorten wilde bijen een nestje maken in de grond? Om wilde bijen te helpen kan een bijenburcht worden aangelegd. Deze bestaat uit leemhoudend zand en heeft steile wanden. Ze kunnen bijvoorbeeld worden aangelegd in parken en binnentuinen. Een handleiding voor het maken van een bijenburcht staat op de website van de gemeente.

Een bijenburcht bestaat uit diverse grondsoorten en heeft veel structuur.

Faunapassages en FUPS

Onze (fiets-)paden en wegen zijn voor veel dieren een barrière in het leefgebied en vormen een reëel gevaar. Faunapassages helpen dieren veilig naar de overkant te komen. Werkzaamheden aan bestaande wegen bieden vaak een goede kans om werk met werk te maken en een faunapassage aan te leggen. Hetzelfde principe geldt voor fauna-uittreedplaatsen (FUPS) bij werkzaamheden aan hoge oevers. Met de aanleg van FUPS maak je de watergang aan weerszijden uittreedbaar en oversteekbaar. Zorg er wel voor dat ook het beheer en onderhoud goed wordt geregeld.

< Faunapassage onder
de Biltse Rading

Takkenrillen en houtstapels

Voor veel dieren zijn takkenrillen en houtstapels belangrijk als schuil-, nest- en overwinterplaats. Sommigen vinden er hun voedsel in de vorm van de talrijke insecten die in en op het hout leven. Ook paddenstoelen, mossen en varens groeien graag op dit soort plekken. Voor marterachtigen als hermelijn en bunzing vormen houtstapels een goede schuilplaats. En wilde bijen maken een nest in oude kevergaten. Dood hout vormt dus een grote bron van leven en versterkt de biodiversiteit.

< Een houtstapel vormt
schuilplaats voor veel dieren

Natuur kan het dak op

Ruimte is schaars in de stad. Maar natuur kan ook het dak op! Groene daken kunnen sterk bijdragen aan de lokale biodiversiteit. Naast een sedumdak kan ook gekozen worden voor een natuurdak. Die heeft een dikkere laag grond zodat er meer kruiden en zelfs struikjes en boompjes op kunnen groeien. Fijn voor vlinders, bijen en vogels. Overweeg ook eens een bruin dak. Die bestaat uit een laag grond, steentjes, puin en boomstammen, zonder beplanting. Natuur mag zich daar spontaan vestigen.

< Groen dak

Spontane natuur

We zijn gewend om alles te plannen en in te richten. Soms is het echter beter én leuker om natuur spontaan te laten opkomen en haar gang te laten gaan. Restructureren met wat ruigte, braakliggend groen en rommelhoekjes zijn heel belangrijk voor de biodiversiteit. Met het plaatsen van een informatiebordje laten we zien dat we in onze stad ook spontane natuur koesteren. Het beheer is minimaal en kan eventueel aan bewoners worden overgelaten.

< Ruig overhoekje met
wilde marjolein

Struiken en struwelen

We zijn goed in het beheren van gras en het planten van bomen, maar soms vergeten we de laag daartussen: struiken. Die zijn echter van heel grote waarde voor natuur in de stad. Zo vormen struiken broedlocatie voor veel soorten vogels en schuilplaats voor egels en andere dieren. Ook zijn bloeiende en besdragende struiken van belang als voedselbron voor insecten en vogels in de winter. Struiken kunnen zowel in de ondergroei en langs randen van bosplantsoen worden toegepast, als vrij in het veld. Ook kunnen specifieke vogelbosjes worden aangeplant. Dit zijn kleine struwelen met soorten als meidoorn, sleedoorn, vuilboom en Gelderse roos. Zeker zo interessant zijn struikvormende wilgen als grauwe wilg, die voor wilde bijen van grote waarde zijn. Belangrijk aandachtspunt: maak gebruik van inheemse soorten met Nederlandse herkomst. Struiken en bomen die elders in Europa of de wereld worden gekweekt, zijn genetisch vaak net wat anders en de bloei en ontwikkeling loopt niet in de pas met onze biodiversiteit.

Vogelbosjes bestaan uit verschillende soorten inheemse struiken

Poelen, wadi's en natuurvriendelijke oevers

Water is belangrijk voor de natuur en de stad en trekt allerlei soorten aan, waaronder amfibieën, libellen en ringslangen. Poelen zijn vaak bijzonder rijk aan biodiversiteit, door een goede waterkwaliteit (grond- en regenwater) en de afwezigheid van vissen. Ze nemen bovendien relatief weinig ruimte in en kunnen een rol spelen bij waterberging. Dat laatste geldt natuurlijk ook voor wadi's, die met de juiste aanplant en beheer de lokale biodiversiteit kunnen versterken. Ook natuurvriendelijke oevers dragen sterk bij aan de vergroening van onze stad. Ga bij de aanleg van oevers of vervanging van beschoeiing dan ook altijd na of een natuurvriendelijkere inrichting van de oever mogelijk is.

< Poelen zijn vaak bijzonder rijk aan biodiversiteit

Inbouwkasten en omgeving

Tijlpende huismussen rond het huis, gierende gierzwaluwen op warme zomeravonden en de vleermuizen die muggen wegvangen. Deze soorten worden alom gewaardeerd door bewoners. Als je toch aan het bouwen bent, is het niet moeilijk om een paar stenen te vervangen voor deze dieren. En om meteen te kijken of er genoeg aanwezig is in de omgeving aan schuilplekken en voedsel. Voor mussen zijn dat bijvoorbeeld dichte struiken en planten die bessen dragen of insecten trekken.

< Ingebouwde neststeen voor huismussen

8. Over de bloemetjes en de bijtjes

Grasvelden zijn heel belangrijk voor de stad. Ze zijn het leefgebied van bijzondere planten, dagvlinders, sprinkhanen, wilde bijen en heel veel andere soorten. Ook mensen zijn er graag, om te bewegen, ontspannen, spelen en van de natuur te genieten. Maatwerk is belangrijk.

Kort of lang

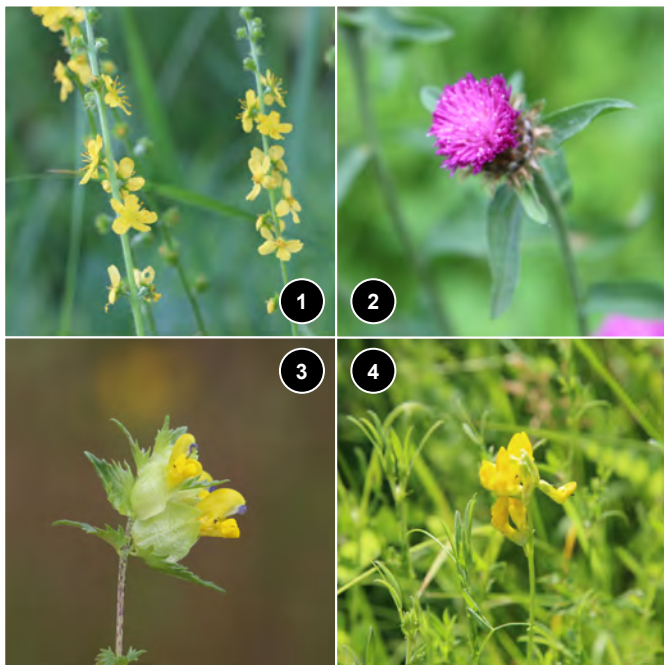
Een groot deel van onze groene openbare ruimte beheren we als gras. Dat doen we door te maaien. Grasvelden die een functie hebben als sportveld of voor recreatie (bijvoorbeeld trapvelden) houden we kort en maaien we vaak. Bermen en graslanden in onze grotere parken en natuurgebieden maaien we minder vaak. Die beheren we als hooiland of ruigte, het gras staat er hoger en er groeien bloemen en kruiden tussen. Ze worden meestal twee keer per jaar gemaaid. Dit noemen we ecologisch maaibeheer.

Goed ontwikkelde gras- en hooilanden kan je herkennen aan de aanwezige grassen en kruiden en de aanwezigheid van veel structuur. Soorten die duiden op een goede kwaliteit van het hooiland zijn bijvoorbeeld knoopkruid, grote ratelaar, gewone margriet, glad walstro, gewone agrimonie, rode klaver en de grassen kamgras en goudhaver. Vaak zie je hier verschillende soorten dagvlinders vliegen, waaronder icarusblauwtje, bruin zandoogje en groot dikkopje. Een dominantie van grassen, brandnetels, fluitenkruid en ridderzuring duidt op verruiging. Een beetje ruigte is prima, maar liever niet te veel.

< Kruidenrijk hooiland

< Kruidenrijk en minder gemaaid grasland

< Graslandplanten:
 1. gewone agrimonie
 2. knoopkruid
 3. ratelaar
 4. veldlathyrus

Graslandvlinders >
 1. bruin blauwtje
 2. bruin zandoogje
 3. groot dikkopje
 4. kleine vuurvlieder

Maatwerk voor biodiversiteit

Maaien is noodzakelijk om grasland in stand te houden. Als we niet maaien, dan wordt gras uiteindelijk bos. Maaien is echter zeer ingrijpend voor planten en dieren. Niet alleen verdwijnen bloemen en ander voedsel, ook vermindert de dekking en schuilmogelijkheid en worden eitjes, larven en rupsen afgevoerd. Ook te vroeg, te laat, te veel of te weinig maaien kan van grote invloed zijn op de vegetatie en daarin aanwezige dieren.

Het is dan ook belangrijk om bij maaien zorgvuldig te werken en aandacht te hebben voor kansen. In onze bestekken en beheerplannen wordt vastgelegd op welke manier en hoe vaak graslanden gemaaid moeten worden. Daarbinnen is ruimte voor enig maatwerk. Soms iets meer maaien, soms wat minder, of juist eerder of later en her en der stukjes ongemaaid laten. Een mooi voorbeeld daarvan is Kleurkeur, een richtlijn die ook in Utrecht wordt toegepast. Bespreek met de aannemer of maaiploeg welke mogelijkheden er zijn om de biodiversiteit te versterken. De vuistregels hierna kunnen helpen om onze grazige vegetaties steeds waardevoller te maken voor planten en dieren.

Grassen en brandnetels: deze vegetatie is verrijkt en vraagt om eerder (mei) en vaker (2-3x) maaien voor de ontwikkeling van kruiden. Een beetje ruigte in en rond hooilanden is natuurlijk wel gewenst, zolang het niet teveel domineert

Slingerend en gefaseerd maaien zorgt voor veel overgangen, structuur, dekking en een continu voedselaanbod voor insecten

- In vaak gemaaide grasvelden groeien laagblijvende kruiden als madeliefje, paardenbloem, ereprijs en hondsdrif. Die zijn belangrijk als voedselplant voor wilde bijen, zeker in het vroege voorjaar. Maai daarom niet te vroeg en laat af en toe een strook met veel bloemen ongemaaid. Dat zorgt voor variatie, een continu aanbod van bloemen en daarmee een aantrekkelijker beeld. Ook voor mensen.
- De bodem in Utrecht is over het algemeen voedselrijk. Planten groeien daardoor snel, waardoor vegetaties te ruig kunnen worden en bijzondere soorten verdwijnen. Als vuistregel geldt daarom: maai hooilanden 2x per jaar en voer het maaisel af binnen vijf dagen. Alleen op echt voedselarme locaties kan met 1x maaien of minder worden volstaan. Ruigtes worden nog minder vaak gemaaid, bijvoorbeeld eens per 2 of 3 jaar.
- Goed ontwikkelde bloemrijke hooilanden kunnen tussen half juni en half juli gemaaid worden. Groeien er vooral veel grassen? Maai dan eerder, al in mei. Op die manier krijgen kruiden meer kans en kan na verloop van tijd later gemaaid worden. Maai plekken met ratelaar pas na half juli.
- Bij voorkeur worden hooilanden (2de maaibeurt) en ruigten **pas vanaf september** gemaaid. Dan zijn de meeste planten uitgebloeid en gaan de vegetaties voldoende kort de winter in.
- Voor veel dieren, maar ook voor de zaadvorming van planten, is het belangrijk om **nooit alles af te maaien**. Laat daarom bij elke ronde, ook in het najaar, ongeveer 20% van de vegetatie staan.
- Rond poelen en langs water is het beter om de maaahoogte iets aan te passen, op 10 cm, en de maaisnelheid te verlagen. Daarmee worden amfibieën en ringslangen gespaard. Ook hier geldt: laat altijd delen van de vegetatie overstaan voor behoud van dekking en leefgebied.
- Maai in het voorjaar in twee beurten: een deel eind mei en een deel in juli. Dit is goed voor de structuur en variatie en zorgt voor een lang bloeiseizoen. Het uitmaaien van een wandelpad vergroot de toegankelijkheid en beleefbaarheid en zorgt eveneens voor structuur. Ook slingerend maaien zorgt voor variatie en een natuurlijker beeld. Sinusbeheer is daar een goed voorbeeld van.

- **Zaai niet in.** We hebben in onze omgeving volop bijzondere, inheemse planten. Inzaaien verstoort de natuurlijke soortenrijkdom en meestal houden de planten slechts korte tijd stand. In de binnenstad is inzaaien te verantwoorden, maar dichterbij het buitengebied liever niet.
- Klepelen is heel nadelig en mag alleen als dat gelet op verkeersveiligheid **echt niet anders kan**. Bij voorkeur wordt gemaaid met een schotelmaaier. Echt bijzondere en natte locaties worden gemaaid met zeis of een eenassige maaier.
- Tot slot: maai grote percelen van binnen naar buiten, zodat aanwezige dieren kunnen vluchten.

In de gemeente is veel kennis aanwezig over beheer en over de aanwezigheid van bijzondere planten en dieren. Het is vaak heel waardevol om iemand met kennis mee te laten lopen bij de maaironde. Gebruik deze kennis om de stad nog mooier en biodiverser te maken!

Bij het maaien van oevers is het belangrijk niet te snel te maaien, delen van de vegetatie te laten staan en de maaahoogte aan te passen

9. Omgaan met invasieve exoten

De mens heeft grote invloed op de omgeving. Waar de mens verschijnt en zijn leefomgeving cultiveert, verdwijnen soorten en komen er nieuwe voor in de plaats. Soms zorgen die nieuwe soorten voor problemen.

Planten en dieren liften mee met de mens. Bewust, bijvoorbeeld omdat we graag bijzondere planten en bomen in onze tuin hebben staan. Maar ook onbewust importeren we planten en dieren uit andere delen de wereld. Bijvoorbeeld met het ballastwater in schepen, met transport van wol, graan en fruit en zelfs met de caravan. Soorten die niet op eigen kracht naar Nederland kunnen komen en daarvoor de hulp van de mens nodig hebben noemen we **exoten**. Meestal houden ze niet lang stand in Nederland, bijvoorbeeld omdat ons klimaat niet geschikt is. Soms komt het echter voor dat exoten zich zo snel voortplanten en uitbreiden, dat ze schadelijk worden voor economie, landbouw of natuur. In dat geval noemen we ze **invasieve exoten**.

Niet alle nieuwkomers noemen we exoot. Een deel van de nieuwe planten en dieren in Utrecht is op eigen kracht naar Nederland gekomen. Ze zijn bijvoorbeeld in staat hun leefgebied uit te breiden omdat het klimaat verandert. Voorbeelden zijn de sikkelsprinkhaan en de Cetti's zanger. Weer andere soorten weten zich zelfstandig opnieuw te vestigen, bijvoorbeeld omdat de Europese populatie zich herstelt. Een voorbeeld daarvan is de wolf.

Op Europees niveau is geregeld dat schadelijke invasieve soorten bestreden moeten worden. Ook in Utrecht komt een aantal overlast gevende invasieve exoten voor. Het is belangrijk om ze te kunnen herkennen en te weten op welke manier ongewenste verdere verspreiding voorkomen kan worden. Niet alle exoten kunnen hier worden toegelicht. We beperken ons tot de soorten die veel overlast geven en die wij als gemeente zelf kunnen bestrijden. Op de website van gemeente staat meer informatie over exoten en de wijze van bestrijding: utrecht.nl/groenonderhoud. Hier kan je ook de vondst van een exoot melden.

< *Alseambrosia*

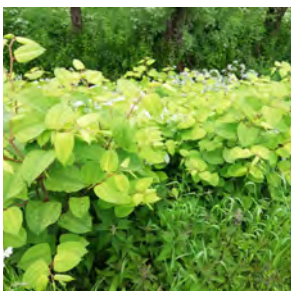
De alseambrosia is voor mensen met hooikoorts een heel vervelende plant. Het is om die reden belangrijk ze te verwijderen. De plant wordt bijvoorbeeld met vogelvoer verspreid. De bladeren zijn twee tot driedelig geveerd en hij lijkt daardoor op de algemeen voorkomende bijvoet of boerenwormkruid. Kan worden verwijderd door de planten uit te trekken.

Voor alle soorten geldt dat bestrijding vaak een zaak van lange adem is. Het is dan ook belangrijk om groeiplaatsen – ook na bestrijding – te blijven controleren. Vrijwilligers en wijkbewoners kunnen een rol spelen bij het ontdekken en bestrijden van groeiplaatsen.

Hemelboom

De uit Azië afkomstige hemelboom is als sierboom veel aangeplant in parken en bermen. De soort blijkt zich echter snel te kunnen verspreiden en kan andere soorten verdringen. Het is dan ook raadzaam om hemelbomen te verwijderen.

Aziatische duizendknopen

De Japanse en andere Aziatische duizendknopen zorgen al langer voor problemen. Ze zijn heel lastig te bestrijden en het is dan ook belangrijk om er vroeg bij te zijn. Nieuwe bestrijdingsmethoden worden regelmatig ontwikkeld maar hebben niet altijd succes. Groeiplaatsen kunnen het beste direct in zijn geheel worden verwijderd door de locatie af te graven en de grond af te voeren. Dit moet zorgvuldig gebeuren, de grond moet naar een erkende verwerker worden gebracht. Als dat niet mogelijk is, dan wordt het een zaak van lange adem en maatwerk afgestemd op de locatie.

Dijkviltbraam

In Utrecht komen meerdere soorten bramen voor. De meeste soorten zijn nuttig voor biodiversiteit. Eén exotische soort echter breidt zich sterk uit en is in staat om andere vegetaties geheel te overwoekeren: de dijkviltbraam. De stengels van deze braam groeien tot tien meter per jaar en zijn voorzien van lange, scherpe doorns. De soort is te herkennen aan de witte onderzijde van de bladeren en de vaak rood aangelopen stengels en doorns, in combinatie met de snelle en vaak uitbundige groei. Dijkviltbraam kan het best bestreden worden door het continu uittrekken of uitsteken van de planten en vaak maaien (minimaal 2x per jaar).

Reuzenberenklauw

De reuzenberenklauw is een tot ruim twee meter hoge plant met opvallend grote, witte bloemschermen. De grote lichtgroene, gepunte bladeren vallen al vanaf het vroege voorjaar op. De stengels hebben vaak rode vlekken en zijn voorzien van stijve haren. Kleine populaties in het voorjaar uitsteken en in de zomer herhalen. Grote populatie minimaal 2 of 3 keer per jaar maaien wanneer de bloemschermen gevormd worden. Let op: kan brandwonden veroorzaken dus gebruik beschermende kleding!

Exotische waterplanten

Een aantal soorten exotische planten zorgt voor problemen in water en oever. Voor die planten geldt dat bestrijding meestal samen met het waterschap uitgevoerd moet worden. Elke soort vraagt om een andere aanpak. Het herkennen van deze planten is belangrijk zodat ze in een vroeg stadium bestreden kunnen worden. Regelmatig voorkomende soorten in Utrecht zijn grote waternavel, watercrassula, parelvederkruid en ongelijkbladig vederkruid. Je kan vondsten van invasieve waterplanten melden bij het waterschap.

< exotische waterplanten

1. Grote waternavel
2. Watercrassula
3. Parelvederkruid
4. Ongelijkbladig vederkruid

10. Waarnemen, monitoren en kennis delen

Om goed voor onze biodiversiteit te zorgen is het belangrijk dat we weten waar welke soorten in de stad voorkomen. We kunnen er dan rekening mee houden bij de uitvoering van werkzaamheden. Ook houden we een vinger aan de pols: zijn er soorten waar het slecht mee gaat en kunnen we daar wat aan doen?

Waarnemen en vastleggen

Tegenwoordig is het heel makkelijk om te weten wat de naam is van een plant of dier. Met apps als ObsIdentify, Obsmapp, iNaturalist en BirdNet kan je soorten determineren op basis van een foto of geluid. Daarnaast zijn er goede veldgidsen beschikbaar. Ook deze veldgids helpt je om aan de hand van foto's en een beschrijving een soort te herkennen.

De volgende stap is het vastleggen of opslaan van je waarneming. Doe dat bij voorkeur in een landelijke database, zodat iedereen toegang heeft tot de waarneming en de waarneming door deskundigen op basis van foto of geluid goed- of afgekeurd kan worden. De belangrijkste zijn www.gem_utrecht.waarneming.nl, www.waarneming.nl en www.telmee.nl. Uiteindelijk komen deze waarnemingen terecht in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF).

Monitoren

Het volgen van een soort of populatie van een soort over een langere periode noemen we monitoren. Door elk jaar op een gestandaardiseerde wijze onderzoek te doen naar het aantal exemplaren of de verspreiding binnen een bepaald gebied, komen we te weten hoe het gaat met een soort. Gaan ze vooruit of juist achteruit? Of dreigen ze te verdwijnen? De informatie uit monitoring kunnen we vervolgens gebruiken om bijvoorbeeld het beheer aan te passen of andere maatregelen te treffen.

In Utrecht komen duizenden soorten planten en dieren voor. Die kunnen we niet allemaal monitoren. We beperken ons daarom tot een selectie: de Utrechtse 30. Dit zijn soorten die kenmerkend zijn voor een goede kwaliteit van onze natuur of soorten die wettelijk zijn beschermd. Voor deze soorten hebben we een monitoringsprogramma.

Daarnaast zijn er vele vrijwilligers in de stad actief met monitoring. Zij tellen bijvoorbeeld de nesten van gierzwaluwen en oeverzwaluwen, de aantallen dagvlinders en libellen op vaste routes, de orchideeën en bijzondere planten in hooilandjes en vleermuizen in kasten en forten. Ook laten we regelmatig door professionals gebieden onderzoeken, op bijvoorbeeld wilde bijen en paddenstoelen.

Kennis delen en verder lezen

In de gemeente zijn diverse netwerken actief die zich inspannen voor natuur en veel kennis hebben over biodiversiteit in de stad. **Stichting Utrecht Natuurlijk** brengt de natuur dichtbij, ondersteunt Utrechters met een duurzaam initiatief en organiseert cursussen over stadsnatuur. **Milieucentrum Utrecht** heeft als missie om van Utrecht een duurzame en groene stad te maken in samenwerking tussen inwoners, initiatiefnemers en de gemeente van Utrecht. Een van haar thema's daarbij is stadsnatuur. De **MAGIE** is een stedelijk overleg van natuur- en milieuclubs in Utrecht met de gemeente. Belangrijke partners in het beheer van groen en natuur in en rond de stad zijn Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Het Utrechts Landschap, Hoogheemraadschap de Stichtse Rijnlanden, Amstel, Gooi & Vecht, recreatie Midden-Nederland, Rijkswaterstaat en Prorail. De **KNNV Utrecht** is een natuurorganisatie die staat voor natuurbeleving, natuurbescherming en natuurstudie. De KNNV monitort de vegetatie-ontwikkeling van enkele hooilandjes in Utrecht. De **IVN stad Utrecht** wil de natuur dichtbij mensen brengen. De werkgroep Stadsnatuur Utrecht organiseert met dat doel regelmatig excursies in de stad. De werkgroep **Gierzwaluw 030** onderzoekt en monitort het voorkomen van de gierzwaluw in de stad, **BAT030** monitort de vleermuizen in Utrecht. **ZOUT** (Zoogdierwerkgroep Utrecht) houdt zich bezig met het verbinden van zoogdierliefhebbers en activiteiten over en voor zoogdieren in de provincie Utrecht.

Onderzoek en monitoring van natuur in de stad is niet alleen leuk, het levert ook belangrijke informatie op over de stand van onze natuur en biodiversiteit

Daarnaast zijn in vrijwel elke wijk een of meerdere bewonersinitiatieven opgezet, waaronder het BewonersOverleg Lunetten (BOL), bewonersvereniging de Zilveren Schaats, Stichting Bloeyendaal, Natuur & Milieu Platform Leidsche Rijn, vereniging Landschapsbeheer Vleuten De Meern, Vergroening Singel 030 en Natuur & Milieu Overleg Overvecht (NMO).

Deze veldgids geeft een indruk van de in Utrecht voorkomende beschermde en bijzondere soorten en de mogelijkheden om ze te beschermen en stimuleren. De veldgids is echter geen uitputtend naslagwerk. Wil je verder lezen, kijk dan bijvoorbeeld eens in onderstaande uitgaven en websites:

Boeken:

Stadsnatuur maken

P. Vollaard, J. Vink & N. de Zwarte (nai 010)

Stadsflora van de Lage Landen

T. Denters (Fontaine Uitgevers)

Veldgids Ontwikkelen van Kruidenrijk Grasland

W. Schippers, I. Bax & M. Gardenier (www.aardewerkadvies.nl)

Veldgids Ecologisch bermbeheer

A. Stip & E. Dijkhuis (FLORON & De Vlinderstichting)

Paddestoelvriendelijk natuurbeheer

P.J. Keizer (KNNV Uitgeverij)

Zakgids Vogels van Nederland en Belgie

L. Hoogenstein & G. Meesters (KNNV Uitgeverij)

Websites:

waarneming.nl

verspreidingsatlas.nl

nvwa.nl/onderwerpen/invasieve-exoten

utrechtnatuurlijk.nl

floravannederland.nl

naturetoday.com

vlinderstichting.nl/kleurkeur/

utrecht.nl/groenbeleid

11. Soortenlijst

Planten	Wet natuur- bescherming	Utrechtse soortenlijst	De Utrechtse 030	Pagina
<u>aardaker</u>				<u>pag. 51</u>
akkerboterbloem				
akkerklokje				
<u>bijenorchis</u>				<u>pag. 53</u>
blaasvaren				
brede lathyrus				
<u>brede wespenorchis</u>				<u>pag. 51</u>
<u>distelbremraap</u>				<u>pag. 53</u>
<u>dotterbloem</u>				<u>pag. 55</u>
dreps				
echte gamander				
fijn venushaar				
<u>gele helmbloem</u>				<u>pag. 55</u>
grasklokje				
groot spiegelklokje				
grote kaardenbol				
<u>grote kattenstaart</u>				<u>pag. 57</u>
<u>grote keverorchis</u>				<u>pag. 57</u>
<u>grote ratelaar</u>				<u>pag. 59</u>
grote wederik				
<u>hondskruid</u>				<u>pag. 59</u>
karthuiseranjer				
<u>klein glaskruid</u>				<u>pag. 61</u>
kleine wolfsmelk				
<u>klokjes</u>				<u>pag. 61</u>
kluwenklokje				
kruisbladgentiaan				
<u>maretak</u>				<u>pag. 63</u>
<u>moeraswespenorchis</u>				<u>pag. 63</u>
muurbloem				
naakte lathyrus				

Planten	Wet natuur- bescherming	Utrechtse soortenlijst	De Utrechtse 030	Pagina
prachtklokje				
rapunzelklokje				
<u>rietorchis</u>				<u>pag. 65</u>
ruig klokje				
ruw parelzaad				
<u>schubvaren</u>				<u>pag. 65</u>
slanke sleutelbloem				
<u>steenbreekvaren</u>				<u>pag. 67</u>
stengelloze sleutelbloem				
stengelomvattend havikskruid				
<u>stijve wolfsmelk</u>				<u>pag. 69</u>
stofzaad				
<u>stijf hardgras</u>				<u>pag. 67</u>
<u>tongvaren</u>				<u>pag. 69</u>
veldlathyrus				
veldsalie				
vleeskleurige orchis				
waterdrieblad				
<u>wilde marjolein</u>				<u>pag. 71</u>
<u>wilde reseda</u>				<u>pag. 71</u>
winterheliotroop				
<u>wolfskers</u>				<u>pag. 73</u>
wouw				
zomerklokje				
<u>zwanenbloem</u>				<u>pag. 73</u>
<u>zwartblauwe rapunzel</u>				<u>pag. 75</u>
<u>zwartsteel</u>				<u>pag. 75</u>

Paddestoelen	Wet natuur- bescherming	Utrechtse soortenlijst	De Utrechtse 030	Pagina
franjeamaniet				pag. 77
goudporieboleet				
grauwe wasplaat				pag. 77
honinggordijnzwam				
iepenbuisjeszwam				
oranje oesterzwam				
populierrussula				
robijnboleet				
ruige melkzwam				
witte galgordijnzwam				

Weekdieren	Wet natuur- bescherming	Utrechtse soortenlijst	De Utrechtse 030	Pagina
platte schijfhoren				pag. 77

Insecten	Wet natuur- bescherming	Utrechtse soortenlijst	De Utrechtse 030	Pagina
bruin zandoogje				
gestreepte waterroofkever				
gevekte witsnuitlibel				pag. 79
gewone slobkousbij				
groene glazenmaker				
groot dikkopje				
grote klokjesbij				pag. 81
icarusblauwtje				
kattenstaartdikpoot				pag. 81
klokjesdikpootbij				
lathyrusbij				
resedamaskerbij				
rivierrombout				

Insecten	Wet natuur- bescherming	Utrechtse soortenlijst	De Utrechtse 030	Pagina
weidebeekjuffer				
zwartspriddikkopje				pag. 83

Vissen	Wet natuur- bescherming	Utrechtse soortenlijst	De Utrechtse 030	Pagina
bittervoorn				pag. 83
grote modderkruiper				pag. 85
kleine modderkruiper				
rivierdonderpad				pag. 85

Amfibieën	Wet natuur- bescherming	Utrechtse soortenlijst	De Utrechtse 030	Pagina
Alpenwatersalamander				
bruine kikker				
gewone pad				
heikikker				pag. 87
kamsalamander				pag. 87
kleine watersalamander				
meerkikker				
bastaardkikker				
poelkikker				pag. 89
rugstreeppad				pag. 89
vroedmeesterpad				

Reptielen	Wet natuur- bescherming	Utrechtse soortenlijst	De Utrechtse 030	Pagina
muurhagedis				
ringslang				pag 91

Vogels	Wet natuur- bescherming	Utrechtse soortenlijst	De Utrechtse 030	Pagina
blauwborst				
blauwe reiger				pag. 91
boerenzwaluw				pag. 93
boomklever				
boomkruiper				
boomvalk				pag. 93
bosuil				
buizerd				pag. 95
ekster				
gierzwaluw				pag. 97
groene specht				
grote bonte specht				
grote gele kwikstaart				pag. 97
havik				pag. 99
huismus				pag. 99
huiszwaluw				
kerkuil				pag. 101
kievit				
kleine karekiet				pag. 101
koolmees				
merel				
oeverzwaluw				pag 103
pimpelmees				
ransuil				pag. 103
roek				pag. 105
roerdomp				
slechtvalk				
sperwer				pag. 107
spreeuw				
steenuil				pag. 107

Vogels	Wet natuur- bescherming	Utrechtse soortenlijst	De Utrechtse 030	Pagina
tijftjaf				
torenvalk				
ijsvogel				pag. 109
zwarte kraai				
zwarte roodstaart				pag. 109

Vogels	Wet natuur- bescherming	Utrechtse soortenlijst	De Utrechtse 030	Pagina
aardmuis				
baardvleermuis				
bever				pag. 111
boomarter				pag. 111
bosmuis				
bunzing				
das				pag. 113
dwergmuis				
dwergspitsmuis				
eekhoorn				pag. 115
egel				
franjestaart				
gewone bosspitsmuis				
gewone dwergvleermuis				
gewone grootoorvleermuis				
haas				
hermelijn				
huisspitsmuis				
kleine dwergvleermuis				
konijn				pag. 115
laatvlieger				
meervleermuis				

Vogels	Wet natuur- bescherming	Utrechtse soortenlijst	De Utrechtse 030	Pagina
otter				
ree				
rosse vleermuis				
rosse woelmuis				
ruige dwergvleermuis				
steenmarter				pag. 119
tweekleurige vleermuis				
veldmuis				
vos				
waterspitsmuis				pag. 119
watervleermuis				
wezel				
woelrat				

Colofon

Redactie

Tekst: Floris Brekelmans, Anne Nijs, Stefan Pasma, Gideon Vreeman, Christa Hielkema-Hulshof en Anne Punt.

Deze veldgids is tot stand gekomen dankzij bijdragen, opmerkingen en ideeën van een groot aantal collega's bij gemeente Utrecht. Daarnaast kon deze veldgids niet worden opgesteld zonder de inbreng van de vele inwoners, vrijwilligers en professionals die bijdragen aan het beschermen van natuur en het in kaart brengen van biodiversiteit in gemeente Utrecht.

Dank aan iedereen die direct of indirect een bijdrage heeft geleverd aan deze veldgids en zich inspant voor een soortenrijk en natuurlijk Utrecht.

Fotografie

- Anne Nijs (Tanimbarkade, tongvaren)
- Arie Koster (kattenstaartdikpoot, grote klokjesbij)
- Bram Rijksen (bijenburcht)
- Bruno Jonge Poerink (distelbremraap)
- Chris Rosmalen (wolfskers, stijve wolfsmelk, hemelboom)
- Cor Zonneveld (alsemambrosia)
- Daniel Beuker (braakballen)
- Erik Korsten (vleermuiskeutels, gewone dwergvleermuis)
- Ernst Raaphorst (ongelijkbladig vederkruid)
- Fleur van Vliet (gewone grootoorvleermuis)
- Floris Brekelmans (overige foto's)
- Gideon Vreeman (huismus, neststeen mussen, natuurinclusief ontwerpen, roekenkolonie)
- Hans Booij (vogelbosje)
- Hans van Zummeren (havik, boommarter)
- Ingrid Hille Ris Lambers (vlindervleugels)
- Jeanette den Herder (watercrassula)
- Kjell Nilsen (zwartsteel)
- Luc Hoogenstein (bosuil, buizerd, das, eekhoorn, eekhoornnest, haas, grote gele kwikstaart, konijn, oeverzwaluw, roek, zwarte roodstaart)
- Mario Vermeer (hermelijn)
- Mark Collier (gierzwaluw)
- Paul van Hoof (steenmarter, waterspitsmuis)
- Peter Wijn (kleine karekiet)
- Peter-Jan Keizer (grouwe wasplaat, franjeamaniet)
- Ron Berkhout (parelvederkruid)
- Walter Soestbergen (blauwe reiger, boomvalk, grote bonte specht, ijsvogel, kerkuil, ransuil, steenuil, sperwer)
- Wim Horst (bloemenmuur Grift)

Vormgeving

OntwerpStudioRuimte, Gemeente Utrecht

Drukwerk

De Bondt grafimedia communicatie bv

Uitgave

Gemeente Utrecht, Ruimte en Stadsbedrijven

Maart 2022

Volg de ecologen op Twitter (@stadsecoloog030) of Instagram (stadsecoloog.utrecht)

Gemeente Utrecht